

Fred. Fischers Dagbøger 1865-67

Ved Fridlev Skrubbeltøng.

For kort Tid siden udkom „Flensborgeren, Professor Christian Paulsens Dagbøger“ (ved Knud Fabricius og Johs. Lomholt-Thomsen). De giver, som det kunde ventes, et godt Billede af en sindig, rank og renhjertet Mands Kamp for Danskhedens Sag paa en udsat Post, men de indeholder ved Siden af de tidshistoriske Skildringer en Fylde af mere privatpersonlige Oplysninger, der gør disse „Dagbøger“ til et familiært præget Værk.

Helt anderledes er Aabenraaborgeren Fred. Fischers Dagbøger, der er bevaret for Perioden 1864—71 (nu paa Landsarkivet i Aabenraa). De giver først og fremmest Øjebliksbilleder fra en By, hvor Dansk og Tysk aabenlyst og skjult tog Livtag — Danskheden i Flertal, men fra 1864 med de lokale Magthavere imod sig, Tyskerne midt i Sejren uvisse om, hvor det egentlig bar hen, om det attraaede selvstændige Slesvigholsten skulde blive Virkelighed, eller Prøjsens Ørn vilde tage Hertugdømmerne under sit voksende Vingefang.

Sønderjydske Aarbøger har tidligere (1930, S. 161—222) bragt det væsentligste af Fischers Dagbogsoptegnelser fra selve Nederlagsaaret og til Indledning en kortfattet Biografi af den lamme Urmager og Redaktør, der blev en saa virksom Kraft i den nationale Gennembrudstid. En Publikation af Dagbøgerne for de følgende Aar vil maaske netop nu have en særlig Interesse, og Udgiveren kan gaa til Arbejdet med lettere Sind end under 1930-ernes „Torden i Syd“.

I Fred. Fischers Dagbøger spiller hans egne Forhold en helt underordnet Rolle. Han har nu og da et Par Linjer om sine Rejser (især til Flensborg) og Besøg hos Venner i Omegnen, noterer i faa Ord, at de sidste af Børneflokken flyver fra Reden, og omtaler Sygdom og Død i Familien, men det

er tilsammen kun en forsvindende Del af Dagbogens Indhold. Udover de daglige Vejrobservationer, som Fischer end ikke forsømte, naar han i nogen Tid opholdt sig hos Venner, var han en altid interesseret Iagttager af det nationalpolitiske Klima i Aabenraa og Omegn gennem de omskiftelige Perioder. Meget saa han fra sit Vindue i Ramsherred og senere paa Skibbroen, og endnu mere blev fra de bedste Kilder meddelt ham i Hjemmet, der var en „Danskhedens Børs“ i Byen med de livlige nationale Modsætninger.

I Fischers Dagbøger lever da *Aabenraa* selv for dem, der i Forvejen kun kender forholdsvis lidt til Byen. Vi føres midt ind i Brydningerne mellem Dansk og Tysk, mellem civil og militær Livsudfoldelse, haandfast Embedsmandsstyre og fredelig Borgertilværelse. Glimt i Glimt faar vi Fischers Iagttagelser fra Gade, Torv og Havn, fra Værft, Butik og Værtshus, fra Kirke, Skole og Retssal som fra Festplads, Valglokale og Soldaterkaserne. Hele Byomraadet er Skuepladsen, sjældnere forlægges Handlingen til andre Egne af Sønderjylland. De optrædende er næsten alle stedlige Deltagere i Tidens Strid, prøjsiske og østrigske Embedsmænd og Militære, lokale Embedsmænd, Hjemmetyskere og tilrejsende Tyskere (især de urolige Haandværkssvende) — og saa naturligvis de gode danske Borgere, hvis fredelige Sindelag ved Lejlighed anerkendes ogsaa gennem en Prøjsers Tale (se 1865; 9. Juli). Personerne karakteriseres gennem deres Ord og Handlinger, og til Belysning af Nationalitetskampen tjener ikke blot Adresser og Deputationer, Afstemninger, Edsnægtelser og Sammenstød med Myndighederne, men ogsaa Fischers „Statistik“ over Antallet af prøjsiske eller slesvigholstenske Flag, der hejses paa Festsdage, den større eller mindre Kraft i Hurraraabene og Festtalernes varierende Længde og Varme!

Fr. Fischer iagttog skarpt og ikke saa lidt skadefro, hvorledes Forholdet mellem Hjemmetyskerne og Prøjserne udviklede

sig. Allerede i 1864 havde han kunnet fastslaa, at den straalende Optakt — Begejstringen for Augustenborgerne og samtidig for de prøjsiske og østrigske Troppers Sejre — fik en knap saa flatterende Fortsættelse. Snart kom det til Gnidninger mellem Slesvigholstenerne og de tyske Sejrherre. Fischer følger med vaagen Opmærksomhed Skuffelsens Indtog i den tyske Lejr, lige til den ydmygende Opgivelse af Slesvigholstenismen og den tvungne Festivitas til den prøjsiske Sejrherres Ære efter 1866, mens Danskheden aander lettet op, da Paragraf 5 bliver til. Lige saa elegant som maliciøst svinger Fr. Fischer Satirens Pisk over de hjemmetyske Førere i Aabenraa (se især 1867, 24. Januar). Mere overraskende er det maaske, at der ogsaa var et Stykke af en Aristokrat i den tidligere Redaktør af folkelige danske Blade. Det hænger muligvis sammen med, at Tyskerne lettest gjorde Erobringer blandt Arbejdere (Optegnelser fra Valgdagene viser dog, at det langt fra altid gik lige nemt, se 1867, 12. Febr. og 31. August). Med mærkelige Følelser læser vi, der har oplevet Besættelsestiden 1940—1945, Fischers Betragtninger over Rygternes Magt over „de store Masser“ i en bevæget Periode af et Folks Liv (se 1866, 18. Juni).

Fred. Fischers Dagbøger 1865—67 gengives her med den originale Retskrivning og Tegnsætning. Der er dog indsat Forkortelsestegn, og enkelte tilfældige Skrivefejl er rettet. Det er ikke helt uden Interesse at følge Variationerne i Fischers Stavemaader, der dels er tidstypiske, dels — ligesom den noget uregelmæssige Kommasætning — tyder paa, at Dagbogsnotitserne i nogen Grad er Hastværksarbejde. Navne-Fordanskninger („Stadt Hamburg“, „Rudebeks Hotel“, Bismark o. fl.) er mere iøjnefaldende end Germanismer og Paavirkninger fra Folkemaalet. Hvad Indholdet angaar, har Fischer foretaget en Del Rettelser og Tilføjelser, ligesom han ofte har ladet Plads aaben til nøjagtigere Oplysninger, som dog ikke altid er frem-

skaffet. Der er ogsaa foretaget Rettelser med en anden Haand (navnlig 1867), om end mest af stilistisk Natur, og det er tvivlsomt, om Blyantsoverstregningerne skyldes Fischer selv.

En af Fr. Fischers nære Venner, Apoteker A. Worsaae, Aabenraa, udnyttede Dagbøgerne i rigt Maal, da han i 1876 i København skrev de tre Bind „Bidrag til mit Livs og min Tids Historie, med særligt Hensyn til Forholdene i Nordslesvig og specielt i Aabenraa i Aarene 1864—71“ (Det kgl. Bibliotek, Ny kongl. Samling, Fol. 1762). Worsaaes Fremstilling er en bredt anlagt tidshistorisk Skildring, men vigtige Afsnit bygger især paa Fischers Dagbøger. Lange Passager anføres ordret eller med uvæsentlige Ændringer, mens andre viser, at W. har haft flere Kilder eller ved Selvsyn har konstateret Tingenes Tilstand. I „Festskrift til H. P. Hanssen“ (1932) har Frode Gribvad givet en udførlig Fremstilling af Forholdene i Aabenraa 1864—71 med Worsaaes Optegnelser som Hovedkilde.

Langt de fleste af Fischers Dagbogsnotitser er kortfattede meteorologiske Oplysninger, som naturligvis udelades her, bortset fra refererende Meddelelser om strenge eller milde Vintre, Storme, Højvande o. l., samt et Par Eksempler paa F.s Beskrivelse af Naturfænomener. Den overvejende Del af Dagbogens nationalpolitiske Indhold er anført ordret eller refereret (i skarp Parentes), mens mange af de sparsomme Meddelelser om Fischers private Forhold er helt udeladt.

Der henvises iøvrigt til den i Sønderjydske Aarbøger 1930, S. 167 omtalte Litteratur om Fischer og til Frode Gribvads ovennævnte Afhandling. Det kan tilføjes, at Hans Lund i sin Skildring af Sønderjyllands Udvikling efter 1864 har benyttet flere af Fred. Fischers Breve (se „Sønderjyllands Historie“, udg. af Vilh. la Cour, K. Fabricius, Holg. Hjelholt og Hans Lund, Bd. V, S. 3—56).

1865

4. Februar. [Hjemkommen fra Rejse. Vejene ufremkommelige. Sneen standser Jernbanetog og Postforbindelser, ogsaa i de følgende Dage].

14. Febr. Der fortælles i Byen, at en preussisk Soldat, som for en ringe Forseelse i Tjenesten var sat i Fængsel paa Vand og Brød, er funden frossen ihjel i Fængslet paa Raadhuset. Rygtet er ikke saa urimeligt; Fængslet bliver ikke opvarmet, Arrestanten faar ingen Kappe eller Tæppe, ingen Halm at ligge paa, men maa nøjes med den haarde nøgne Træbrise som Leie, og sine Klæder som Sengetøj; hertil kommer, at han tre Dage i Rad faaer kun tørt Brød og Vand, og blot den fjerde varm Spise. Naar denne Procedure fortsættes i en saa haard Vinter i nogen Tid, saa maa den arme Arrestant, inde-sluttet i et iskold[t] Lukaf og uden Midler til at betrygge sig mod den skjærende Kulde især om Natten, samt anviist paa en Føde, der hverken kan varme eller quæge man tvær[t] imod maa afkræfte, besidde en ganske overordentlig Constitution, hvis han ikke skal gaae til Grunde. Maaskee har Stakelen, som efter Rygtet saa ynkelig har mistet Livet, kun forglemt at pudse sit Gevær, undladt at hilse en Underofficeer, eller baaret sig for keitet ad ved en eller anden Excercits, thi mere behøves ikke, for at den preussiske Soldat, hvor hæderlig Mand han ogsaa ellers er, straffes som en svær Forbryder.

16. Febr. [Togene atter i Gang].

25. Febr. [Rejst til Petersen i Hostrup, Hjemkomst 8. Marts].

22. Marts. Det er idag Hans preussiske Majestæts Fødselsdag. Derfor blev der igaar Aftes Tappenstreg igjennem Garderne (Trommer og Piber, samt nogle af Regimentets Oboister der var komne fra Haderslev) og imorges lød som Reveille Fiberne „Freut euch des Lebens“, ledsaget af Trommeslag, igjennem Byen. Vore Hjemmetydskere havde udhængt deres Faner, og samtlig[e] Officeersquarterer vaje de preussiske

Flag, udhængte af Militairet. Ogsaa en stor Mængde Indskrif-
ter vare af preussiske Militair, især af Underofficerer, opstil-
lede i Vinduerne af deres Qvarteer. I et Hus v. for Nørreport
stod, i et Skomager- og Skrædderværksted for Tropperne, et
Tableau, der foreviste Pressejern, Sax, Syl etc. og derunder:
„Hier wird heute wedder geflicht noch genäht, denn es ist der
Geburtstag Seiner Majestät“. Et andet Sted taltes om „....
heisser Kampf“ og — „Pulverdampf“.

28. Marts. [I Anledning af, at Kaptajn Gustav Raben i det
foregaaende halve Aar ved Sygdom har mistet alle sine Børn:]
. G. Raben har til enhver Tid været Danskhedens Antagonist,
og siden Landet blev occuperet af Preusserne har han spillet
en fremragende Rulle i schlesholst. Retning. Det er derfor
saare begribeligt, at Menigmand af dansk Sindelag seer en
Himlens Straf i at han i en saa kort Tid har mistet 3 Børn. Rig-
tigere vilde det vel være at sige, at Forsynet sommetider fin-
der for godt at vise Folk, som ved Lykkens Begunstigelse og
[egen] Hensynsløshed have faaet al for store Tanker om den
egne Dygtighed og Vælde — og til den Slags Folk hører G.
Raben unegtelig —, at Mennesket staaer under en højere Magt
end han selv er.

5. April. [Isen endnu saa stærk, at man kan gaa over
Fjorden].

8. April. De dansksindede Indvaanere af vor By mindes
med trykte Følelser, at det idag er Kong Christian IX.[s]
Fødselsdag. Da det var Enhver vel bevidst, at ethvert andet
offentligt Udtryk af Sympathi vilde blive formeent og straf-
fet, valgte man det uskyldige Middel at feie sin Gade om Mor-
genen og bestroe den med Sand, paa nogle Steder var der ogsaa
strøet Grønt. Men var Sandet bleven strøet vore Hjemme-
tydskere lige i Øjnene, saa kunde de nok næppe være blevne
mere opbragte, end de bleve det over den halsløse Gjærning,
der var bleven begaaet. Borgermester Gottburgsen var syg,
men ikke desmindre udgik fra ham peremtorisk Ordre, inden
Forløb af en Time atter at skaffe Sandet af Gaden; først kom

Vagterne og bragte dette Vredens Budskab ind i hvert enkelt Huus, og bagefter kom Raadstuetjeneren for at paaskynde de Mangfoldige, der havde været seendragtige i at udføre den første Befaling eller vel endog slet ikke taget Notits af den. Der blev endog sendt Folk ud fra Arbeidsanstalten for at feie den forargelige Sand bort. Saa ivrige i Tøjet ere vi.

Det Gustav Raben tilhørende nye Barkskip, som fører Eierens Fornavn og skal afseile saasart Vandet bliver aabent, har idag heiset preussisk Flag under Gaffelen og det trestribede paa Fortoppen. En Mængde preussiske Soldater var kommanderet ned til Havnen, for at hilse deres Lands Flag med Hurraraab, hvilket punktlig blev udført. *Det er første Gang vi see det hjemmetydske Flag vaje paa noget Fartøj og jørste Gang et Fartøj her fra Byen har heiset preussisk Flag.* At Herr Gustav Raben har gjort saaledes *paa Kong Christian den Niendes Fødselsdag*, fortjener at holdes i Minde.

Søndag d. 9. April. . . . I Eftermiddags Kl. 2 stod Tobaksfabrikant Junggreen i sin Stue, og da hans Kone var fraværende sad Tjenestepigen ligeledes oppe ved Vinduet med det mindste Barn paa Skjødets og legede med det. Pigen havde et rødt og hvidt Baand om Halsen. Junggreen bemærkede, at en Gendarm, som kom gaaende ned ad Gaden, blev staaende uden for Vinduet og saa en Tidlang ind, men da han kort efter vendte om og gik sin [Vej], tænkte J. ikke videre derover. Imidlertid varede det ikkun en kort Tid, saa kom Gendarmen og Politibetjent Gielow ind i Stuen, med Ordre fra Borgemeesteren at Pigen øjeblikkelig skulde møde for ham. Pigen gik med de to Ordens Overholdere, og da hun kom tilbage, fortalte hun følgende. Borgermesteren havde i en barsk Tone spurgt hende om hvorfor hun havde leet ad Gendarmen, hvorpaa hun svarede hun ikke havde leet ad denne og ikke vidste at hun i det Hele havde leet; men var det skeet, saa havde hun leet ad Barnet som hun legede med og skulde vogte. Derpaa havde Borgermesteren befalet hende at tage det røde og hvide Baand af Halsen og sagt, og [=at] saadant ikke maatte bæ-

ies, og om hun ikke nok vidste at nu vare vi ikke Danske mere men Schleswigholsteinere. Pigen svarede at det Sidste havde hun aldrig hørt, hun meente tværtimod at vi nu vare Preussere. (Herover blev Herr Borgemesteren højligt opbragt, læste hende alvorligt Texten og lod hende derpaa løbe).

Om Aftenen var en temmelig talrig Forsamling i Frederiks Klubben. Man morede sig paa sædvanlig Maade, der blev sunget: Vift stolt paa Codans Bølge — der er et yndigt Land — Kong Christian stod ved højen Mast, og Klokken blev rigelig ti, da paa engang en Gendarm og en Politibetjent traadte ind i Salen og befalede de Forsamlede [overstreget: paa en brutal Maade] at holde op med at synge og at forføje sig bort. [Her en Overstregning og Rettelse til:] Medens Nogle yttrede sig utilfreds over dette Politiets Optræden, gik en af Selskabet hen til Gendarmen (Vagtmesteren) og spurgte, om de maatte forblive indtil de drukkert deres Punsch, hvilket Vagtmesteren sagde Ja til; et ham tilbudet Glas afslog han. Der blev nu sendt Bud til Medlem af Direktionen, Junggreen (som noget i Forvejen havde forladt Clubben). Da Junggreen kom nede ved Husdøren, fandt han der Bytjener Bloch og en Gendarm, og spurgte dem hvad der var i Veien; og efterat Bl. havde fortalt ham hvad der var skeet, gav J. Bytjeneren den Forsikkring, at de Forsamlede nok skulde gaae hver til Sit, hvorpaa J. gik op i Salen. Det lykkedes ham snart at formaae de, der endnu modstræbte, at gaae ind paa hans Opfordring til at gaae hjem, og han foreslog at tømme Glassene. Ligesom dette skulde skee blev Døren revet op, Gendarmen, Politibetjenten og en Vagtcommando trængte ind, Sidstnævnte med fældet Bajonet, og erklærede de Forsamlede som Arrestanter, dog med Undtagelse af Junggreen, som man vidste netop var kommen til. Derpaa bleve de Tilstedeværende [senere overstreget: under Puf og Stød] førte ned ad Trappen, stillede op paa Forstuen, og siden under Escorte bragt ned paa Raadhuset i Arrest. Uden for Klublocalet stod en heel Klynge Hjemmetydskere, navnlig

Turnerne, som modtog de Arresterede med haanlige Yttringer, og da Toget passerede forbi Rudebecks Hotel, stormede ogsaa derfra endeel Tilskuere ud. Det var ialt 17 Personer, som af Gendarmerne, Politibetjenten og Vagten førtes ned paa Raadhuset, hvor der blev indsat 4 Personer i hvert Tyvehul. Iblandt de Arresterede befandt sig Sognefoged Hans Madsen Møller fra Kolstrup, Photograph Caprani, Skipperne Iwersen og Clemand samt endeel yngre Personer.

10. April. De i Frederiksklubben arresterede Personer have tilbragt hele Natten paa Raadhuset, og bleve først satte paa fri Fod Kl. 10 Formiddag. Klubbens Direction begav sig strax imorges til Borgermesteren; han var ikke staaet op, da han befandt sig daarlig, og de maatte derfor komme igjen. Cancelliraad Grauer førte Ordet, præsenterede sig selv og sine Ledsgere som Frederiksklubbens Bestyrelse, og besværede sig i højeste Grad over den Behandling, Klubbens Medlemmer Afteenen tilforn havde været underkastet. Borgermesteren beklagede ogsaa det Passerede, og sagde at han havde givet Politibetjenten Ordre til at befale Klubmedlemmerne at gaae, og hvis de ikke adløde at arrestere dem; men siden der efter Directionens Udtalelse syntes at være skeet Utilbørligheder, lovede han at Sagen skulde blive nøje undersøgt. Grauer svarede, at saa vilde man afvente Resultatet heraf, men det havde ellers været Directionens Hensigt ufortøvet at reise til Slesvig og besvære sig hos Commissairerne.

2. Paaskedag 17. April. Imorges forlod jeg mit Huus i Ramsherred og flyttede for mit eget Vedkommende ind i min nye Bolig paa Fred. Callsen[s] Gaardsplads paa Skibsbroen, 2 Qvarter N[r.] 48.

29. April. Angaaende Deputationen, som foredrog Civilcommissairerne Nordslesvigernes Klage over den Terrorisme, Embedsstanden udøver, har jeg erfaret følgende: Deputationen bestod af følgende 16 Medlemmer: Gaardejer *J. Janiksen Beier* fra Skjerbæk, Forpagter, Dbmd. *Wieland* fra Gram

Mølle, Møller *Boysen* fra Tørningmølle, Gaardejer *Sørensen* fra Bramdrup (Moltrup Sogn), Gaardejer *J. P. Friis* fra Eidsbøl, Kammerraad *Juhl* fra Hjarndrup, Møller, R. af Dbg. og Dbmd. *Krüger* fra Beftoft, Brænderieier *Lundbæk* og Kjøbmd. *Amorsen* fra Haderslev, Gaardejer *Bygd* fra Starup, Kammerraad *Møller* fra Skovgaard, Farver *M. Bahnsen*, R. af Dbg. og Agent *Middelheus* herfra, Gaardmand *Petersen*, Dbgmd., fra Hostrup, Kammerraad *Schmidt* fra Kollund og forhenv. Borgmester *Jensen* fra Flensborg. Paa de til Als afsendte Indbydelser mødte Ingen. Kbmd. Detlefsen fra Graasteen maatte i presserende Forretninger reise til Hamborg, men samstemte i Et og Alt med de Øvrige. Gaardeier *Jørgen Hansen Ravnskobbøl* derimod var nok tilstede ved Mødet i Flensborg, men nægtede at underskrive de Ankepunkter, som vare blevne satte til Papir, han fandt at det nu gik ganske godt her i Nordslesvig og forlod Forsamlingen uden Afsked, efter at have undskyldt sig til *Krüger* og *Petersen* med, at han vilde komme i en altfor skæv Stilling til sin Herredsfoged og Amtmand, naar han underskrev Klagefortegnelsen. — Torsdag Morgen ankom Deputationen til Slesvig, og fik om Formiddagen Kl. 10 Audiens hos Hrn. *Halbhuber*, Østerrigeren. Han var just ikke forekommende, meente, at naar „die dänische Partei“ i Nordslesvig ikke ophørte med at gjøre Demonstrationer, saa kunde Embedsmænd og Gendarmer vel ikke optræde anderledes end de gjorde; men da man fortalte ham Affairen med Frederiksklubben den 9de, udtalte han sin højeste Misbilligelse over en saadan Misbrug af Embedsmagten, sagde at det var „abscheulich und muss gehändet werden“, thi han havde selv været Embedsmand i mange Aar og hadede Intet mere end Overgreb fra dennes Side. Men i det hele taget var *v. Halbhuber* ikke naadig stemt. Fra ham begav Deputationen sig til *Zellitz*, der med et koldt Ansigt traadte den imøde; men saasnart Ordføreren (*Bahnsen*) havde sagt, at der fremtraadte Mænd fra Nordslesvig for at føre Anke over det Undertrykkelsessystem,

som det Augustenborgske Parti udøvede imod dem, der ikke deelte dets Anskuelse, opklaredes Commissairens Ansigt. Han lod sig fortælle de Enkeltheder udførligt, som var skriftlig fremsatte i et af Deputationens Medlemmer underskrevet Document og gik villig ind paa den Opfatning, som Deputation[en] udtalte. Fremgangsmaaden, som Politiet her i Byen havde udviist imod Frederiksklubbens Medlemmer d. 9de var ham allerede bekendt gennem et fra Advokat *Salicath* indgivet Klageskrift, og han misbilligede højligens hvad der var skeet. Om Skolesproget og Skolesagen talte han meget med Bahnsen, og spurgte om Grunden hvorfor Skolelærerne *Müller* og *Hansen* skulde fjernes, siden de vare det tydske Sprog fuldkommen mægtige. Da B. svarede, at de skulde bort, fordi de ikke hyldede den schlesholst. Lære, bemærkede han, det var godt han fik dette at vide: endnu vare de ikke afskedigede. Han beklagede ved denne Leilighed at han „leider zu spät“ havde erfaret, hvor afholdte de afskedigede Præster og Skolelærere havde været. Da det bragtes i Omtale, hvorledes Gendarmen havde nødsaget en velstaaende Mand til at følge med dem til Fods til Herredsfogeden og ikke tilladt ham at bruge sin[e] egne Heste og Vogn til at kjøre derfra med, misbilligede han højligens Gendarmens Adfærd. Samtalen gik mere og mere over til det Gemytlige, og han sagde bl. A., at naar Nordslesvigerne havde noget at klage over, skulde de kun henvende dem til Civilcommissairerne og ikke til den schlesholst. Landesregierung, *thi den var vist ikke altid upartisk!* Slutteligen anmodede han Deputationen om ogsaa at begive sig til Halbhuber, og lod til at blive lidt taus, da man sagde, at man alt havde været der; men da man forklarede at dette var skeet fordi Halbhuber gav Audients en Time før, gav han sig tilfreds med denne Forklaring og spurgte hvad de syntes om Halbhuber. Friis fra Eidsbøl svarede temmelig frit: „Han er jo en Schleswigholsteiner“ — hvilket Svar morede Zetlitz saaledes, at han gned sine Hænder og lo hjertelig.

19. Maj. Det hedder atter, at den gamle Hertug af Augustenborg idag skal ankomme til Graasteen, og endeei af hans Tilhængere ere igjen tagne derhen.

20. Maj. Ogsaa igaar var Valfarten til Graasteen forgjæves. Hertugen kom ikke.

23. Maj. [Tilsvarende Oplysning].

24. Maj. Jo, „Er ist gekommen, er“ — den gamle Hertug af Augustenborg, til Graasteen, og han var ledsaget af sin unge Søn, Prinds Christian. Ved første Efterretning om at han agtede sig dertil, havde hans Tilhængere faaet bygget en Æreport; men da hans Ankomst forsinkedes var dens Grønt visnet, og allerede da man anden Gang ventede ham forgjæves, d. 20. Mai, saae den meget tragisk ud; tilmed havde Natten i Forveien et Skarn forsøgt at bøde paa den falmede Løvdecorations Udseende ved at anbringe et stort *Torskehoved* med vidtudspilet Gab imellem de visne Egegrene, hvilket „Emblem“ dog blev seet og fjernet. Dette var den 20de ds. At Æresporten ikke var blevet smukkere tre Dage senere, veed Enhver der kjender Virkningerne af Tidens Tand, navnlig paa Grønsager.

25. Maj. Idag holdt herværende Pastor *Holdt*, som er blevet forflyttet til Løgumkloster, sin Afskedsprædiken.

29. Maj. [F. paa Besøg hos Petersen i Hostrup, hvor han bl. a. prøver en mekanisk Vogn; senere paa Tombølgaard og hos Gammelgaard i Varnæs]. Man fortalte at den gamle Hertug havde været i Hostrupkrat, og at han besøgte enkelte Personer omkring paa Egnen; Dagen tilforn havde han bl. A. besøgt Jes Jessen paa Tombølmark. Ligeledes sin fordums gamle Skytte, Ras Skrædder, og man fortalte, at der paa Graasteen gik Tale om, at han snart afreiste for at hente sin Gemalinde. Hans Søn Christian var kort efter deres Ankomst til Graasteen atter taget bort, men *Scheel Plessen* var der endnu.

5. Juni (2. Pinsedag). [Ang. et Slagsmaal mellem en prøjsk Sergeant og Civilpersoner, der tilredte ham ilde]... Der

yntes om at hans Modstandere kunde have været forklædte preussiske Menige, da han var meget ilde lidt.

6. Juni. Iaar er da for denne Dag bleven indhentet af Hjemmetydskerne, hvad der ifjor ikke stod til at opnaae: Skytte-lauget er bleven deres. Og de afholde Skiveskydningen ved Hjelm med al behørig schlesw. holsteinsk Bram. I et Par forud-gaaende Lægsmøder havde en talrig Skare af Schlesvigholsteinere [en Del Navne overstreget] ladet sig optage i Lauget, og derved opnaaet Majoriteten. Et af de første Kjendetegn paa deres Magtfylde var at de voterede den rød-hvide Cocarde afskaffet og den trefarvede antaget istedet for den; dette, vidste de, vilde have til Følge, at de Dansksindede, som de desuden trakasserede saa smaat hvor de kunde, vilde udtræde af Lauget, og dette skeete ogsaa. Kun nogle faa forbleve deri, men uden at vise activ Deeltagelse. Udmarchen skete da idag med al mulig Pomp og naturligviis lød Melodien „Schles-holstein meerumschl.“ først og sidst. En ny Laugs-Fane var bleven anskaffet; hvid, med de tre Makrel i rødt Felt i Midten.

10. Juni. Igaar Aftes er *Prindsen af Hohenlohe-Ingolfingen* ankommen hertil, paa sin Mission at høre den nordslesvigske Befolknings Besværing over deres nuværende Embedsmænd. Han lod strax Photograph *Caprani* kalde til sig i sit Logement paa Stadt Hamburg, og lod sig af ham fortælle Begivenhederne om Overfaldet paa Frederiks Klubben den 9. April. Han spurgte meget nøjagtigt, anmodede *Caprani* om at sørge for at hans Ankomst blev bekjendt og at saa Mange som mulig kom til ham med deres Besværinger, og forlangte navnlig at *Bahnsen* og *Middelheus* skulde komme til ham næste Morgen. Som Følge deraf indfandt de tvende Navngivne sig hos *Prindsen* iformiddags, og havde en Samtale med ham, som varede et Par Timer. *Bahnsen* førte Ordet, og begyndte med at fremhæve det aldeles Lovstridige i den Maade, hvorved ifjor Afstemningen angaaende Skolesproget var bleven foretaget, idet *Byens* danske Indvaanere først Dagen for Afstemningen var

blevne opfordrede til at møde; han bemærkede, at det idethele var besynderligt, at der i en By, af hvis Indvaanere idetmindste ¹⁰/₁₀ Dele ikkun talte Dansk, skulde afstemmes om i hvad Sprog Børnene skulde undervises, erklærede at han intet havde imod, at der blev givet flere ugentlige Timers Undervisning i Tydsk, men maatte udtale det som en af Naturen paabuden Nødvendighed, at Underviisningen meddeltes Børnene i det Sprog, som de alene forstode. Hans Udtalelse blev tagen til Prot[oc]ol, men det lod ikke paa Prindsen, at han synderligt interesserede sig for dette Andragende; han fremhævede navnlig „Vigtigheden“ af den tydske Underviisning, naar her kom et tydsk Gouvernement. Skolelærernes Behandling af Skolecollegiet gav Leilighed for Bahnsen til at anføre endeel besværende Bemærkninger. Derpaa gik han over til Kirkeanliggendet, anførte hvorledes vi forhen havde faaet tvende ligeberettigede Præster, der vexelviis holdt Gudstjeneste paa Dansk og Tydsk, og udførte alle kirkelige Forretninger i det Sprog, som Vedkommende forlangte, derhos spurgte han, om Hs. Durchlaucht ikke fandt, at denne Ligeberettigelse var mere end nok for den ubetydelige tydske Minoritet af Byens Befolkning, paa hvilket Spørgsmaal Prindsen dog ikke svarede. Han fortsatte derpaa med at anføre det nu bestaaende Misforhold, der ikke tilstedte den danske Præst at foretage Daabshandlinger og Copulationer i Kirken, og i Husene ikkun med Provstens Samtykke, samt formeente den danske Præst aldeles at foretage Trolovelser, meddele Udskrifter af Kirkebogen etc., og omtalte Provstens Sportuleringsmaade. Da han yttrede, at denne var en Beslægtet af Pastor Rehhoff i Hamborg, greb Prindsen denne Bemærkning med Begjærlighed og lod Secretairen indføre den i Protocollen. Saa talte Bahnsen om det paa Lysekronen i Kirken anbragte schles. holst. Flag, hvilken Meddelelse Prindsen erklærede for ulovlig. Dernæst kom han ind paa Herredsfogeden *Petersens* egenraadige Fremgangsmaade, og fremlagde Protocoludskrift for at en Tjenestekarl fra Aarslev var bleven straffet med 3 Dages Fæng-

sel paa Vand og Brød fordi han ved et Ringridergilde havde været med at synge „Den tappre Landsoldat“ paa Gaardspladsen af Christiansminde, hvilket Herredsfogeden betegnede som en politisk Demonstration, fordi Eieren af Christiansminde var bekjendt som tydsksindet. Da Samtalen var forbi anmodede han Bahnsen om at gaae med ham op i Kirken, for at han selv kunde overtyste sig om det schles. holst. Flags Tilstedeværelse i den, hvilket Forlangende Bahnsen gjerne opfyldte. Kirkedøren var, som altid, aflaaet, og da B. bad ham om at vente et Øjeblik, indtil han hos Provsten hentede Nøglen, forlangte Prindsen at han jo ikke maatte sige Provsten, hvem Prindsen var. Efterat have overtydet sig at det trefarvede Flag virkelig var anbragt (paa en Lysekrone) i Kirken, udtalt[e] han sig bestemt derimod, og da B. fortalte ham at man havde taget Troesbanneret ud af Haanden paa Christusfiguren over Alteret, som havde holdt det i et Par Hundrede Aar, fordi ogsaa dette Banner havde det hvide Kors i rødt Felt, smilede Prindsen medlidende over en saa borneret Fanatisme. — Adskillige af de den 9. Apr. Arresterede af Frederiksklubben vare i Forening med Cancellir. Grauer hos Prindsen, overrakte ham en kort Fremstilling af det forefaldne og bade om Udnævnelser af en Undersøgelsescommission af Ikkeaugustenburgere, efterdi man ingen Tillid havde til de nuværende Embedsmænd.

12. Juni. Rundt omkring i Byen er man lystig ifærd med at fornye de siden ifjor overstrøgne danske Forretningsbetegnelser paa Husene og atter at udhænge de danske Skilter.

Prindsen af Hohenlohe kom allerede igaar Aftes tilbage Nordfra, logerede sig atter ind paa „Stadt Hamborg“ og har idag været besøgt af endeel Personer, saavel fra Landet som fra Byen. Grev *Arthur Reventlow* var hos ham om Eftermiddagen, da han sendte Bud efter Bahnsen. Til denne sagde han bl. A., at han alt havde Materiale til Nedsættelsen af 16 Commissioner, — at han havde sagt til Borgermester Gottburgsen, da denne paa hans Forespørgsel angaaende Behandlingen af

Fredericksklubbens Medlemmer fremførte som Undskyldning at han (Gottburgs.) dengang var upasselig; at han, hvis han ingen anden Forklaring kunde give, vilde han gratulere ham til Commissionens Ankomst. [Flere Besværinger over Embedsmændene].

15. Juni. Inat er der paa Vennelyst forefaldet en Scene, der muligvis kan faa sine Følger. Hr. Bertram, der har givet en Dandsecursus for Børn her i Byen, havde foranstaltet en Festlighed paa Vennelyst for sine Elever fra om Eftermiddagen af, og indbudet endeel unge Voxne til at indfinde sig om Aftenen for at faae sig en Dands. Ogsaa vare endeel ældre Personer, ravnlig Forældre til de i Festligheden deeltagende Børn gaaede derhen. Indtil hen imod Kl. 10 gik Alting roligt og herlig[t]. Men da indfandt sig i Skjænkestuen endeel tydske Haandværkssvende (ogsaa Borgermesterens Fuldmægtig Petersen var der) og da Kl. nærmere sig til 11 kom en halv Snes preussiske Soldater til. Disse sidstnævnte gik ind i Dandsesalen, og da Hr. Bertram sagde til dem, at det var for et sluttet Selskab, at denne Festlighed var arrangeret, undskyldte de sig høfligst, men bade om at maatte forblive i Salen for at see paa Dansen, hvilket villig tillodes dem. Men kort efter traadte Haandværkssvendene ind ad den anden Dør, og En af dem skjældte uden Videre den unge Sømand Alexander Nielsen ud for en „Spitzbub von Hannemand“ og slog ham i Nakken med knyttet Næve. Nielsen blev ikke Betaling skyldig, men slog strax sin Angriber til Jords, andre Svende stormede ind paa ham, *Carl Fischer* tog hans Parti, og begge drev deres Angribere tilbage. Men nu drog Soldaterne alle deres Sabler og huggede ind iblandt de forsamlede Danske, der, paa de nævnte Tvende nær, tillige med Damerne ilede ud af Salen. *Carl Fischer* fik et lille Stik i højre Haand, et andet i venstre Arm og et lille Saar bag det ene Øre, medens *Alex. Nielsen* erholdt et stærkt Slag i Ansigtet og et Hug af en Sabel over den ene Skulder, uden dog at blive saaret deraf; om *C. Fischers* Saar ere foraar-

sagede af Soldaternes Sabler eller af andre skarpe Instrumenter som Svendene have brugt, veed han ikke. Af de tilstedeværende preussiske Underofficerer gjorde den ene sig Umage for at holde Soldaterne tilbage, og hans Bestræbelser afværgede yderlige[re] Uheld. Imidlertid var der bleven sendt Bud ind til Byen efter Gendarmvagtmeesteren, som ogsaa indfandt sig med en preussisk Patrouille, ved hvis Tilsynekomst Urostifterne flygtede ud af Huset ind i Skoven. Den omtalte Underofficer, som endnu var i Salen, toges med af Patrouillen som Arrestant, og ved at gjenneastreife Skovpartiet paagrebes ogsaa den anden Underofficer, og begge førtes med til Vagten.

29. Juni. . . I Anledning af Aarsdagen af Indtagelsen af Als have vore Schl. holst. hængt deres Flag ud i stor Mængde.

30. Juni. Det preussiske Militair har idag højtideligholdt 50aars Jubilæet af Oprettelsen af det bekjendte *Lützowske Jægercorps*, der i Slutningen af Tydskernes Krig imod den store Napoleon spillede en Rolle og efter Fredslutningen blev Stammen til det 24. preussiske Infanteriregiment, af hvilket Fussilierbataillonon udgjør Garnisonen her i Byen. Endeel ældre Officerer og Veteraner ere Sydfra komne hertil, ligesaa Officererne fra Regimentets 2de andre Bataillonon, som ligge i Sønderborg og Haderslev. For de Menige er der anrettet Lystighed i Thaliateatret, Colossæum, Rudebecks Hotel og Gjestg. Danmark; Officererne spise fiint, Soldaterne faae ikkun lidt Øl frit, men maae ellers kjøbe sig hvad de ville have. Vore Hjemmetydskere have viist sig saa forekommende imod de ellers af det ilde lidte preuss. Militair, at de med deres Koner og Døtre besøgte de forskjellige Steder, hvor Soldaterne holdt Bal, og lode deres Damer dandse med Soldaterne; saaledes H. *Officersen, F. A. Jensen* o. fl. I Thalia-Salonen skeete det, at Kongen af Preussens Gibsbuste, som var anbragt i en Krands, midt om Natten styrtede ned paa Gulvet og søndersloges, en Tildragelse, som mange af de tilstedeværende Militair, især de Ældre, betragtede som et uheldigt Varsel.

1. Juli. Bahnsen, Møller fra Skovgaard og Krüger fra Bevtøft ere i Eftermiddags afreiste til Slesvig for at tale med Hr. v. Zetlitz. Det hed, at han vilde indtræffe hertil, men han kom ikke.

6. Juli. Der har i nogle Dage været Tale om, at denne Dag, som Arveprindsen af Augustenborgs Fødselsdag, skulde af hans Tilhængere højtideligholdes med muligst Pomp. Det hed at store offentlige Optog med Musik skulde passere Gaderne, at de Sidstnævnte skulde bestrøes med Blomster, at der skulde afholdes en pragtfuld Skiveskydning ved Hjelm, Flagningen skee efter største Maalestok o. s. v., og der er vistnok ingen Tvivl om at Hensigten at gjøre saa megen Brask og Bram som mulig, ærlig har været tilstede. Vist er, at de Retroende vare blevne tilsagde, at flage, feie Gade og bestrøe dem med Blomster, og Adskillige havde i den tidlige Morgenstund adlydt Ordren. Men seent igaar Aftes var der efter Forlydende kommet en Befaling fra højeste Sted til Amtmand og Borgermester om ikke at tillade Optog og lignende Demonstrationer. Som Følge heraf maatte Politibetjenten gaae den, vistnok sure, Gang til dem, der havde strøet Blomsterne uden for deres Huse, og befale dem at feie dem bort igjen. Det skal ogsaa være bleven Embedsmændene forbudt at flage fra deres Boliger.

7. Juli. Inat er følgende passeret. I Anledning af Gaardsdagens Fest for de Augustenborgske havde Bürgervereinen forsamlet sig til et Gilde paa Rudebeck[s] Hotel, hvor der blev drukket og toastet til langt ud paa Natten. Noget over Midnat kom en preussisk Vagtpatrouille forbi, og da raabte en begejstret Mand ud af Vinduet: "Wir wollen keine Preussen sein, wir wollen ein selbständiges Schleswigholstein unter unserm eignen Herzog Friedrich VIII", og Selskabet indenfor istemt[e] Hoch. Patrouillens Anfører, hvem en tilfældig tilstedeværende Person spurgte, om han havde forstaaet hvad der blev sagt, svarede: „Jawohl! das kann ich aber nicht ohne Meldung hingehen lassen!“ og begav sig til Pladscommandantens Bolig,

hvor han aflagde sin Rapport. Commandanten, Major *v. Cra-nach* kom strax paa Benene, tog en af Vagterne, som han fandt paa Gaden, med sig og begav til Rudebecks Hotel, foran hvis Dør Vægteren posteredes, med Tilhold om ikke at lade Nogen komme ud eller ind, førend Majoren kom igjen. Sidstnævnte begav sig til den i Nærheden beliggende Hovedvagt, og kom snart tilbage med en Militairpiqueet af [] Md. Med denne begav han sig ind i Forsamlingsalen.

Her en ankommet til Byen en af Apellationsretten udnævnt Commission, bestaaende af Herredsfoged *Matthiesen*, Hrdfgd. *Ahlefeld* og Actuar *Nissen*. Sidstnævnte er Ordfører. Commissionen har været i Flensborg og Haderslev, og der optaget Forhør over Deltagerne i Deputationen til Civilcommissairerne (see d. 29. April) for den ved denne Lejlighed indgivne Adresse. Denne var i begge Exemplarer af Commissairerne bleven stillet til Appellationsrettens Raadighed (saaledes hed det i det Commissorium, som *Matthiesen* meddeelte *Bahnsen*. Derpaa spurgte han om, i hvad Sprog B. ønskede Forhøret optaget, og denne valgte selvfølgelig det Danske. Forhøret varede fra Kl. 3 til Kl. 5. Der blev spurgt om paa hvad Maade Adressen var kommen istand, af hvem den var forfattet og fra hvem Tanken om den og om Deputationen var udgaaet. Der blev endvidere tilkjendegivet, at hvert enkelt i Adressen anført Factum maatte bevises af Underskriverne, og at disse maatte sørge for at have de fornødne Beviser paa rede Haand, naar Commissionen indfandt sig igjen; førtes saadant Beviis ikke, faldt Ansvarret lige paa hver af Adressens Underskrivere.

8. Juli. Forh. Sognefoged *Petersen* og Kammerraad *Møller* fra Skovgaard have iformiddags været i Forhør for Commissionen for Appellationsretten. Fremgangsmaaden var ligesom da *Bahnsen* var i Forhør, Retsproget Dansk. Efter Forhøret indlod Herredsfoged *Matthiesen* sig i Samtale med *Petersen*, og omtalte bl. A. denne Herredsfoged (*Petersen* paa *Graasteen*), yttrende at der dog vel ikke vilde fremkomme Klager og Be-

sværinger over ham naar Commissionen kom igjen. Petersen fra Hostrup kunde ikke love at dette ikke vilde skee, og da Matthiesen derpaa yttrede, at Herredsfogeden vistnok var en god Mand, gav P. ham til Svar: „Aaja, vi kunde saamænd faae ti Andre, der vare ringere end han“.

9. Juli. I Middags havde Pladscommandanten, Major Crnach, sin Bataillon samlet paa Torvet, hvor han lod dem danne Qvarree og tiltalte Mandskabet. Han sagde, at han forleden Nat selv havde overbeviist sig om, hvorledes der fandtes Folk her i Byen, som insulterede Preussen. dets Konge og Militairet paa en saadan Maade, at der ikke længere kunde ties dertil; derfor havde Militairet faaet Ordre til altid at gaae med Sidegevær og faaet tildeelt skarpe Patroner; traf Soldaterne paa Urolige, saa skulde de ikke *stifte*, men *befale* Fred, og gjordes der Modstand uden Videre gjøre Brug af Vaabnene, af Kolbe, Bajonet eller Sabel. Der gaves her i Byen baade slette og gode Folk; de slette vare dem, der forsamlede sig hist nede (han pegede Nord paa, ad Rudebecks Hotel) i „Bürgerverein“, de vare Wühlere og næsten Oprørere, og han gad see, om de, naar Preusserne vare i Vaaben, vilde være istand til, som de sang, at jage dem ud af Landet; de gode Folk vare de fredelige Borgere, som forbleve roligt i deres Boliger og hos hvilke de havde havt det godt saa længe.

12. Juli. „Bürgerverein“ er bleven lukket, sandsynligvis som Følge af Affairen d. 6te.

21. Juli. Iformiddags løb en Skonnert fra Stabel paa Sk. Andersens Værft, ogsaa uden Flag, som alle nye Skibe hidtil. — Som man hører ere nogle Tjenestekarle fra Landsbyerne, navnlig fra Hostrup, ved deres Hjemtour fra Markedet blevne angrebne af 3 preussiske Soldater ved Skoven ovenfor Størtom, og et Par af Tjenestekarlene fik Saar af Sabelhug, den ene et dybt Hug i Hovedet.

23. Juli. Det erfares, at Politibetjent Gielow paa Grund af

sin Adfærd ved Arresteringen af Medlemmerne af Frederiksklubben d. 10. April d. A. ifølge Ordre fra Landsregjeringen er bleven opsagt til at fratræde sit Embede til Mikkelsdag.

Søndag d. 6. August. I Eftermiddag løb et Barkskib af Stabelen paa Paulsen[s] Værft. Captainen Drescher fra Nordborg, har taget Borgerskab i Svendborg, og som Skibets Eier var han derfor berettiget til at heise dansk Flag. En usædvanlig stor Menneskemængde havde indfundet sig, da det var bleven bekjendt i Forveien, at Skibet skulde løbe af med heiset Dannebrog. [3 Linjer overstreget]. Men næppe viste det kjære Flag sig, førend et tordnende Hurra lød fra den forsamlede Mængde.

12. August. [F. rejser 8 Dage til Varnæs, i Besøg hos Gammelgaard].

2. September. Kl. 6 imorges afgik Dampskibet Øresund med 300 Passagerer fra vor By og Omegn til Korsøer, hvorfra de befordres videre paa Jernbanen til Kbhvn.

6. September. I Eftermiddags kom Dampskibet „Øresund“ med de fra Kjøbenhavnsturen Retournerede. En stor Mængde Mennesker var forsamlede ved Havnen og modtog de hjemvendende med høje Hurraraab.. — At beskrive Rejsen til Kjøbenhavn, Opholdet der og Hjemrejsen, ligger uden for disse Blades Bestemmelse, og jeg vil derfor ikkun anføre, at de Hjemvendte ikke kunne finde Ord, som tilstrækkeligen kunne udtrykke, hvad de have følt og oplevet paa denne uforglemmelige Tour. Paa Henrejsen gjorde den ligefrem rørende Modtagelse, de utallige Hilsener med Flag og viftende Tørklæder, som de Rejsende modtog i det smale Svendborgsund, hvor ethvert ved Stranden beliggende Huus var prydet med Flag og Krands, hvor hele Stranden langs paa begge Sider tililende Menneskeskarer tilraabte de Forbidragende deres jublende Hilsener, et saa gribende Indtryk, at selv kraftige Mænd bleve rørte indtil Taarer. Ved Svendborg Havn var fremlagt et større Fartøj, hvis Rær var bemandede med

hvidtklædte Matroser med røde Skjærf, fra talløse Baade udstrøedes Blomster paa Bølgerne og endeløse Hurraraab løde fra Land og Hav.

8. Sept. [En prøjsisk Bataillon indkvarteret, paa Vej til Haderslev].

9. Sept. Imorges afmarcherede den preussiske Bataillon til Haderslev, og den Bataillon, som tidligere har garnisoneret her, ankom op paa Formiddagen — Soldaterne lagdes ind i deres gamle Qvarterer. — Hvilken Contrast imellem Preussernes Indrykning dennegang og ifjor! Da ilede vore store og smaa Hjemmetydskere den imøde ved Byens Indgang, bøde den velkommen som Befriere, raabte Hurra, og fra Husene vaiede trestribede Flag i stor[t] Antal; — nu derimod, *ikke en Eneste* af Partiet viste sig ved Preussernes Indrykning, *ikke et eneste* Velkommen bødes dem, *ikke et eneste Flag* blev udhængt til deres Ære. *Tempora mutantur!*

20. Sept. Som der fortælles, har en Deputation, bestaaende af Gustav Raben, Claus Clausen i Aarslev og Hansen paa Egelund været hos Zedlitz for at bede om, at Amtmand *Jürgensen* maatte forblive i sit Embede. Svaret skal have lydt at de trøstigen kunde reise hjem. Alt vilde blive ordnet paa bedste Maade.

23. Sept. Der tales meget om, at Preusserne agter at anlægge betydelige Fæstningsværker ved Alssund. Den preussiske Krigsminister *Roon* har fra Kiel med en Damper begivet sig derhen og taget Forholdene i Øjesyn

Igaar ankom heelt uventet her til Byen *Her v. Levetzau*, der tidligere har været Landfoged paa Sild, siden Amtmand i Neumynster. [? og „Pretz“ er her tilføjet med en anden Haand]. Han begav sig strax op paa Slottet og fremstillede sig for Amtmand *Jürgensen* som dennes Efterfølger, der til 1ste October vilde tiltræde Embedet. Betuttelsen skal være bleven meget stor, da man efter Forlydende havde gjort sig Haab om at forblive i Embedet.

26. Sept. Hen imod Middag ankom 100 Md. af den i Haderslev liggende Bataillon, som ere bestemte til, ligesom 100 Md. af den herværende Bataillon, at afgaae til Sønderborg for at arbeide ved de Befæstningsværker, der der skulle anlægges. Der circulerer endeel Rygter angaaende disses Omfang, idet det hedder, at enkelte Huse, en Mølle, ja endog en heel Gade i Sønderborg skal brækkes ned. En Reisende, der kom derfra idag, fortalte, at der endnu intet bestemt var bekjendt hvad Sønderborg angik, men at der herskede største Travlhed inde i Slottet, hvor der arbeidedes Dag og Nat. Paa Fastlandssiden vare Skandsearbejderne igang. Det hedder at 1400 Md. skulle ansættes derved.

27. Sept. General *Manteuffel* er iaften ankommen her til Byen. Ingen Flag vare udhængte af Hjemmetydskerne og ikkun Anbringelsen af 2 Skilderhuse uden for „Stadt Hamburg“ vidne om at han er der.

28. Sept. Tiltrods for at Slesvigs Gouverneur, Gen. *Manteuffel* opholder sig her, har Byen sit simpleste Hverdagsudseende; intet Flag paa Skibsbroen, Kirken, Gasværket eller noget Privathuus, ingen Gade bestrøet med Blomster eller blot kun feiet, ingen pyntede Folk i Bevægelse. Hos Generalen mødte efter Tilsigelse fra Amtmanden, foruden denne selv, Borgermester med Raad og Deputerede, Provsten, Herredsfo-geden, Toldforvalteren, Skovrideren, Physicus. Generalen hen-viste til den Tale, han havde holdt i Flensborg, hvori han havde udtalt hvad han havde at sige Enhver. Da den var op-taget i Aviserne, ansaae han det for overflødigt at gjentage den. Derpaa talte han nogle Ord med enhver af de Tilstede-værende. Ved at erfare, at den Deputerede *Johann Petersen* var Snedker, yttrede Generalen, at han vel fik sit Træ fra Sverrig, — men Johann hastede med at forsikre at han fik det fra — Stettin!! Stakkels Mand, der vistnok kjøber sine Bræd-der hos Holger Lorentzen i Ramsherred! [Det sidste blyants-overstreget]. Siden gik Generalen lidt omkring i Byen, var inde

i adskillige Privathuse, og lod sig Soldaternes Qvarterer forevise, besaae ogsaa Sygehuset og yttrede sig tilfreds overalt. Derpaa holdt han Frokostbord, hvortil Embedsmændene vare indbudne, og forlod Byen igjen Eftermiddag Kl. 2, idet han begav sig til Rødekroen for at gaae med Jernbanen tilbage til Slesvig.

30. Sept. [Amtmand Jürgensen bortflyttet fra Slottet].

4. Oktober. Den ny Amtmand, Kammerjunker *v. Levetzau*, har idag tiltraadt sit Embede, og derfor modtaget Embedsmændene og Amts- samt Herredsraadsmedlemmernes Hilsener.

5. Okt. [Kanonskud fra præjsiske Orlogsskibe, „blandt hvilke ogsaa Fregatten „Gefion““]. Idag har Amtmand Levetzau ladet sig Raadet og de deputerede Borgere forestille paa Raadhuset, og aflagt Besøg hos Adskillige i Byen.

1. November. I Eftermiddags løb den Skonnert, som *Andersen* har bygget til *A. Nielsen*, af Stabel under dansk Flag. Tre i Havnen liggende Fartøjer, et svensk, et norsk og et finsk, heisede ligeledes Dannebrog foruden deres eget Flag.

4. Novbr. Idag seer jeg atter Hanen og Kuglen paa Kirke-taarnet [nedtaget midt i Okt.]. Jeg har for en 8 Dage siden skrevet til Borgermester Gottburgsen og bedt om, at det maatte tillades mig at see de Documenter etc., der muligviis vare fundne i Kuglen; men jeg fik det Svar, at Provst Göttig havde sagt, at der fandtes slet Intet i den. Efter al Rimelighed har han og hans Kreatur sørget for, at den nu ikke er saa aldeles indholdsløs [i det mindste har Provsten udtalt til Førstelæreren at ogsaa denne kunde faa et „Memento“ lagt i Kuglen].

25. November. [Kmh. Heltzens afholder Jagt paa Søgaard Gods. Flere fra Byen inviterede].

2. December. [F. til Selskab hos Petersen i Hostrup].

11. Decbr. Idag kom de Tropper, som ligge i Haderslev men have forrettet Skandsearbeide ved Dybbøl og paa Als, her igjennem, marcherende til Haderslev.

12. Dec. Idag er den Deel af vor Garnison, som har været paa Skandsearbeide ved Alssund, retourneret hertil.

Stænderdeputeret *Hansen* fra *Grumby* har været her for at afholde et Møde med de nordslesvigske Stænderdeputerede. Af disse, som han ved Skrivelse havde indbudt hertil, vare kun 5 tilstede: *Bahnsen*, *Möller* fra *Skovgaard*, *Krüger* fra *Beftoft* [Linjeplads til to andre Navne]. *Hansen* havde det Forslag at fremlægge, at samtlige Stænderdeputerede skulde foretage Skridt hos Regjeringen for at formaa den til at indkalde Stænderforsamlingen. Paa udtrykkelig Forespørgsel af *Bahnsen*, om *Hansen* med Hensyn til det politiske Hovedspørgsmaal bragte nogetsomhelst nyt Forslag fra sit Parti, t. E. om en Personalunion med Danmark, erklærede han, at han og hans Meningsbeslægtede urokkelig stode paa deres tidligere Standpunkt, holdende paa et selvstændigt Schleswigholstein under Herzog Friedrich VIII. Det kom derpaa til udførlige Erklæringer fra begge Sider, og lod man ham vide, at de nordslesvigske Deputerede ønskede helst af Alt en Deeling af Hertugdømmet, saaledes at Norddelen kunde blive indlemmet i Danmark; kunde dette ikke skee, var en Gjenforening med Danmark ikke at opnaa, som vi Alle dog haabede, saa helst en fuldstændig Opgaaen i Preussen, men Allersidst et Schleswigholstein. *Hansen* blev meget slaaet ved at høre dette, men kom tilbage til sit egentlige Forslag om at forlange Stænderforsamlingen indkaldt; i denne kunde da hvert Parti allerbedst virke for sit Formaal, naar en Sammenvirken af hele Forsamlingen ei var at opnaae. De 4 af de danske Deputerede syntes godt om Forslaget, men *Bahnsen*, der med Ret frygtede for at der stilledes dem en Fælde, stred imod, og efter at Discussionen, der afholdtes paa Gjæstgivergd. Danmark, havde varet fra Kl. 10 om Formiddagen til 3 om Eftermiddagen ikke førte til en eenstemmig Beslutning, vedtoges, at de nordslesv. Deputerede først skulde forsamles paa et nyt Møde, for at deliberere om Sagen.

Søndag og Julcaften d. 24. Decbr. Provst Göttig har fundet paa at holde Gudstjeneste om Aftenen Kl. 7 i den oplyste Kir-

ke, et Experiment, der skaffede ham et saadant Tilløb af Nysgjærrige, at han vanskelig nogensinde har havt saa mange Tilhørere. Tyende og Børn fandtes i overordentligt Antal.

30. Decbr. I Eftermiddags havde jeg saamæn et Besøg af Provst Göttig. Jeg var gaaet ud af mit Værelse, da min Datter kaldte ad mig, og da jeg kom ind hilsede den Ankomne og tilkjendegav sig som Provsten; han havde længe havt det Forsæt at see ind til mig, da han havde hørt mig saa „rühmend“ omtale (jeg bukkede) og vilde nu bede om Tilladelse til at sidde ned og conversere lidet. Han sagde at han saa mig for første Gang, hvortil jeg dog bemærk[ede] at han sikkert vilde have seet mig ifjor ved Afstemningen om Skolesproget, da jeg efter mit Navns Opraab indfandt mig foran Bordet, bag hvilket Amtmanden, han, Borgermesteren og flere sad. Dette kunde han — mærkeligt nok — slet ikke erindre. Saa talte vi om Eet og Andet, navnlig om Byens ældre Historie, og han forstod godt at undgaa at komme til at berøre de nu bestaaende Tilstande. Efter en god halv Times Forløb anbefalede han sig.

Søndag d. 31. Dec. Nytaarsaften er i mangfoldige Aar ikke bleven hilst med en saa almindelig Skydning i alle Byens Gader, som dennesinde, da det ene Skud lød efter det andet. Det er sagtens det preussiske Militair der muntret sig. Provst Göttig holdt i Midnatstimen — fra Kl. 10¹/₂ af — Gudstjeneste i den oplyste Kirke, der atter var fyldt af Nysgjærrige.

Den preussiske Hauptmann *Reisewitz* har i et Selskab erklæret, at næste Nytaarsaften var ingen Preusser mere her, muligvis kunde de staa i Dybbølstillingen og bruge deres Kanoner. Manden var rigtignok temmelig „angetrunken“ [rettet til „angeheitert“], men *in vinum verum*.

1866

5. Januar. [F.s Kone kom tilbage fra Hamborg, hvor hun siden August havde været hos Datteren Klara].

Søndag d. 7. Januar. Der er i nogle Dage bleven talt om at

2 Regimenter af de i Hertugdømmet Slesvig liggende preussiske Tropper skulde gaae hjem — der tilføjedes at dermed skulde forbindes en Udskrivning af slesvigske Recrutter, 1 af 1000, der skulde indlemmes i de tilbageblivende preussiske Batailloner. Idag stadfæster „Børsenhalle“ det første (Hjemkaldelse af 6 Batailloner) men dementerer det sidste Rygte: der er ingen Ordre udstedt til at foretage nogen Udskrivning. Her i Byen fortælles, at vor Garnison allerede skal bort d. 15de ds.

10. Jan. Det herværende preussiske Lazareth skal ophæves; de Syge, der ikke kunne transporteres, skulle indlægges paa Byens Sygehuus, og de transportable Syge bringes til *Slesvig*. Man gjør sine Betragtninger over, hvorfor de ikke skulle til Sønderborg, hvorhen Tropperne gaar og hvor der er et stor[t] Lazareth. [Ogsaa det preussiske Postkontor skal ophæves. Det preussiske Telegrafvæsen havde fra Nytaar af indført en lavere Taxt, men senere hed det sig, at man atter maatte vende tilbage til de gl. Taxter, fordi Stormagterne og Danmark havde ladet Prøjsen vide, at der ikke turde forandres noget af det her bestaaende („hier in Schleswig“)] ... Om alt dette er Forløber for den Forandring, vi Alle ønske og haabe paa, vil Tiden vise.

13. Jan. De herværende preussiske Tropper samle deres Bage. Storetorv er fuld af Vogne, belæssede med Kister, Tønder, Kofferter etc., og i Havnen indskibes alskens Gods til Sønderborg.

Søndag d. 14. Jan. Imorges Kl. 8 marcherede Fusilier Bataillon af 25de preussiske Infanteriregiment, der har ligget i Garnisonen her siden d. 14de Dec. 1864 herfra til Sønderborg. Bataillonscommandanten, Major *v. Cranach* holdt før Afmarchen en Tale foran den paa Storetorv opstillede Bataillon, idet han, efterat have udbragt et Leve for den preussiske Konge, udtalte sin Tak til Byens Borgere for den Velvillie, hvormed de havde behandlet Militairet og levet i god Forstaaelse med

samme, idet han tilføjede det Ønske at det maatte for Fremtiden gaae Byen vel, og at Handel, Skibsfart og Skibsbyggeri maatte florere.

5. Februar. [Den milde Vinter med den uafbrudte Skibsfart] ... Markerne ere grønne som ellers i April, i Haverne blomstrede alt i Januar Maaned Sneklodder og Nyserod, nu blomstrer ogsaa Crocus.

12. Februar. Idag er Guverneuren, Gen. Manteuffel retournet hertil. Han lod sig af G. Raben føre ned paa Skibsbroen til dennes Værft, Borgemesteren og en preussisk Officeer fulgte med. Ikke mindste Tegn røbede at Hertugdømmet Slesvigs Vicekonge var tilstede ved Havnen, og af de Mange, som der befandt sig, tog ikke en Eneste Notits af den høje Herre eller hans Ledsagere, ved kun saa meget som at løfte Hatten. Og dog blev det snart bekjendt, hvem det var G. Raben gik med, ikke at tale om at Borgemester Gottburgsen er kjendt af Alle. Hvad mon Hr. Guverneuren har havt for Tanker ved saaledes at see sig ignoreret? Tænker man tilbage med hvilken Jubel enhver mere anset eller navnkyndig dansk Personlighed, t. E. Orlogscapt. Suenson, Geheimeraadere Tillisch og Bardenfleth o. fl. tidligere bleve hilsede af Tømmerne, Søfolkene og enhver Tilstedeværende — om Devotionen for Kong Frederik VII slet ikke at tale — saa er hiin Ikkeændsen af den højeste Person i hele Hertugdømmet et meget talende Tegn.

Jeg har hørt fortælle om, hvorledes Borgemester Gottburgsen idag lod Redacteuren for *Freia*, den 20aarige *Richard Sørensen* indbyde til sig og modtog ham med megen Forekommenhed, anmodede ham om og sidde ned etc., og dernæst begyndte at tale om, at han (R. S.) vistnok havde læst og lagt Mærke til hvad Aviserne de sidste Dage havde ytret om Preussens Hensigt at tilveiebringe en Personunion imellem dette Land og Hertugdømmerne, samt spurgte om, hvad R. S. meente derom. — Den Omspurgte svarede, at han nok havde seet det Omtalte i Aviserne, men ikke antaget det for andet end et af

de talløse Avisrygter, eller i det højeste, med Hensyn til Grev Bismar[c]ks Udtalelser, som Noget, hvormed Sidstnævnte vilde paavirke den preussiske Landsdag. Men Borgemesteren forsikrede bestemt, at det var den preussiske Regjerings fulde Alvor dermed. Og at den vilde gjøre Alt for at sætte denne sin Hensigt igjennem; han maatte derhos bemærke, at Slesvig skulde beholde alle sine Eiendommeligheder uforandret, faae egen Styrelse efter sine egne Love, ogsaa Finantser, og navnlig ingen Forandring i den 3aarige Militærtjenestetid. Nationaliteterne vilde der samvittighedsfuld[t] blive værnet om o. s. v., cg ønskede Borgemesteren gjerne at høre R. S.s Anskuelse og hvad de Dansksindede i det Hele havde for en Mening om Tingene. R. S. svarede, at han selv ikke havde tænkt synderlig over Sagen, men han vidste at alle Dansksindede holdt urokkelig fast ved Haabet om, atter at komme tilbage til Danmark; kunde dette ikke skee, og var der kun Valget imellem at komme under et augustenborgsk Schlesvigholstein eller Preussen, saa vilde de ubetinget foretrække det Sidste. Borgemesteren udtalte som Svar sin største Ringeagt for Augustenborgerne og lod dem ikke et ærligt Haar; han tilføjede, at kun to Muligheder forelaa: *Slesvig blev enten dansk eller preussisk*; Andet kunde der slet ikke være Tale om, og der var kun lidet Sandsynlighed for det første Alternativ, da Preussen ikkun med Bajonetter vilde lade sig fravriste hvad det havde i Hænder. Han ønskede atter at høre R. S.s Mening om Personalunionen som omtalt, og tilføjede, at Gouverneuren meget godt kjendte den store Udbredelse som Freia havde og den derpaa grundede Indflydelse, Bladet udøvede; det var ikke ligefrem bleven Borgemesteren paalagt at stille Anmodninger til Bladets Redacteur, men han vidste dog at det vilde blive velseet, dersom Samme fandt sig foranlediget til at tale for Personalunionen med Preussen, der vistnok blev End[e]resultatet af hele den politiske Situation.

16. Febr. [2 prøjsiske Kompagnier, under Hauptmann Lindener v. Wildau, lægger sig ind i Byen].

21. Febr. I disse Dage bliver Indquarteringsgodtgjørelsen for den tyske Indquartering delvis udbetalt til Borgerne. [30.000 Mark ankommet, et lignende Beløb stillet i Udsigt].

22. Febr. [Et tyndt Isdække for første Gang denne Vinter].

Søndag d. 4. Marts. Aviserne bringe adskillige Efterretninger som have oplivet de Dansksindede i høj Grad. Bladet Reform fortæller, at Preussen, som Følge af Trykket af de ikke-tyske Stormagter, har tilbudt at tilbagegive Nordslesvig til en Linie fra Højer-Tønder til Krusaa til Danmark, men at Sidstnævntes Regjering har fordret en Linie Syd for Flensborg.

6. Marts. Som det erfares har *Thomsen-Oldensworth* og en Herre fra Tønning igaar været her i Byen, og sammenkaldte et Møde af sine Meningsbeslægtede i Hotel Rudebeck, hvor han i en Tale opfordrede til ikke at lade sig forlede til at gaae ind paa Preussen[s] Planer, men med Udholdenhed blive den Angestammte tro. Pludseligen indfandt Borgermester *Gottburgsen* sig i Forsamlingen, ledsaget af en Politibetjent, og forbød al videre politisk Samtale. Idag er *Thomsen-Oldensworth* reist videre Nordpaa.

19. Marts. [Militære Forberedelser til den prøjsiske Konges Fødselsdag]. Fra den civile Side skal foranstaltes et Festmaal tid paa en Subscription, der er udgaaet fra Byens Collegier. Disses samtlige Medlemmer have tegnet sig, ellers gaaer det meget trevent med Underskrifter. Listen har ogsaa været præsenteret Physicus Dahl, Apotheker Stisgaard og Worsaae, Postmester Hasselriis, Skibsbygmester Jørgen Paulsen, Kbmd. Jørgensen paa Torvet, som Alle sagde Nei. Der fortælles at Amtmanden selv har talt til Adskillige, bl. A. meget indtrængende til Hans Bentsen paa Nymølle, men ogsaa hos ham faaet et bestemt afslaaende Svar.

22. Marts. [Kongens Fødselsdag i slet Vejr] ... Kasernen, ved Enden af Gildegaden og Maden, har siden igaar været pry-

det med Grønt og 4 vajende preussiske Flag. Ogsaa fra Raadhuset vajer det preussiske, men tillige det trestribede Flag, ligesom samtlige Embedsmænd fra deres Boliger, og Amtmanden paa Slottet, have heist preussisk Flag, endvidere paa Gasværket og Toldbygningen det trestribede, ogsaa paa Skibsbroen[s] Flagstang dog her med det preussiske ovenover. Hvor der ligger preussiske Officereer, Feldwebler etc. i Qvarteer, sees ogsaa preussiske Flag, hvorimod vore Hjemmetydskere ingen Flag tone, et par enkelte undtagne. Fra Kirketaarnet vajer intet Flag, da Borgermesteren alt for et par Dage siden ved en af Vægterne har ladet Flagstængerne tage ned. — Eftermiddagen Kl. 3 forsamlede sig da paa Raadhuset de Personer, der havde underskrevet til Festmaaltidet. Selskabet talte imellem 50 og 60 Personer, hvoriblandt Amtmanden og samtlige øvrige Embedsmænd, Medlemmerne af begge Byens Collegier — med Undtagelse af Gust. Raben, der nogle Dage tidligere var reist til Hamborg, og Julius Hartmeier, der i fuldendt Friedrichismus nægtede at deeltage i Fe[s]ten —, siden adskillige af de Guds Mænd i Landsognene og andre Functionairer. [Fysikus Dahl og Postmester Hasselriis var fraværende]... Dernæst vare de 4 preussiske Officerer indviterede, saa at der af Byens civile Folk, foruden Bycollegiernes Medlemmer, kan have været en Snees Stykker ialt. Der fortælles at kun een eneste Skaal, Preusserkongens, blev udbragt ved Bordet. Da dette var hævet fandt de høje Herrer Behag i at begive sig til Colossæum, hvor de preussiske Soldater dandsede med de inviterede Tjenestepiger. Saavel Amtmanden som Borgemesteren valgte sig en af de tjenende Skjønheder, og deltog lysteligen i Dandseglæderne i en længere Tid.

24. Marts. Skjøndt det i Dag er den store Erhebungstag for 1848 er det her i Byen saa tyst og stille i politisk Henseende, at ikke det allerringeste Kjendetegn giver at forstaae, at No-gen erindrer hvad der skeete for 18 Aar siden.

31. Marts. Aviserne, der i de sidste Dage havde nedstemt

den krigerske Tone, ere atter fulde af Efterretninger og Krigsforberedelser saavel i Østerrig som i Preussen.

18. April. Den hjemmetydske Bürgerverein har besluttet, at der idag, som Toaarsdagen for Stormen paa Dybbøl Skandser, skal flagges; dette bekendtgjortes igaar i „Apenr. Nachr.“, og som Følge heraf sees da endeel trestribede Faner, der i en meget lang Tid ikke er seete, omkring i Byen. Fra Raadhuset vajer et preussisk (sort og hvidt) Flag imellem tvende trefarvede. Jeg seer dem fra mit Værelse, idet den stærke Storm fører dem alle tre fra deres horizontale Stænger lige lodret opad i Luften, som tre Røgstøtter.

23. April. [De 2 prøjsiske Kompagnier afmarcherede til Flensborg. Kun en Løjtnant med 15 Mand blev tilbage].

8. Maj... Det erfares, at den Bataillon, der har ligget her paa Kasernen og var paa Øvelse i Omegnen af Flensborg, ikke kommer her tilbage igjen, men har faaet Ordre til at marchere til Slesvig.

11. og 12. Maj. [Meldinger om Soldatermarcher sydpaa].

22. Maj. Det er lang Tid siden at de trestribede Flag ere blevne viste her i Byen i en saadan Mængde som idag i Anledning af Skyttelaugget. I Morgenstunden blæstes ved Reveillen paa adskillige Steder Melodien „Schlesw.holstein“, og der er vel næppe en Hjemmetydsker i Byen, der ei har hængt sin Klud ud — vi have jo intet preussisk Militair her. De Godtfolk passe Leiligheden, maaskee i Forudfølelsen om at deres Leeg er snart forbi.

31. Maj. [Et mærkeligt kometlignende Naturfænomen, en ejendommelig belyst Skydannelse, skildres, med Tegninger af dens Form].

7. Juni. [Under et Besøg i Flensborg ser F. hele Byens Garnison afrejse med Extratog, 37 Vogne og 3 Lokomotiver]. En Proclamation fra Manteuffel blev opslaaet, hvori han forkyndte, at Hertugd. Slesvig vilde for en Tid blive blottet for Tropper, men han stolede paa Indbyggernes Rolighed og Retsind,

han vidste nok, at der havde rodfæstet sig Tvivl om Preussens Villie og Magt i deres Indre, men de skulde kun fatte Tillid. Der fortaltes at Kiel om Morgenen var bleven besat af Preusserne. „Unser Herzog“ var betids kneben ud til Altona.

12. Juni. Idag ere alle Aviser Sydfra udeblevne paa den i Flensborg udgaaende Avis nær.

16. Juni. Siden Preusserne ere rykkede ind i Holsteen, sees der næsten dagligen flere Flokke af unge Mennesker, der give sig ud for Haandværkssvende, vandre her igjennem Nordpaa, efter al Rimelighed Folk, der staae for Udskrivningen til Militærtjenesten, og som nu fra Holsteen tye til Kongeriget, for der at bjerge sig for at komme ind under den preussiske Fane.

18. Juni. De igaar ankomne Efterretninger om Preussernes Indmarch i Sachsen, Kurhessen og Hannover, have sat Gemytterne i en feberagtig Bevægelse, der er saa meget hæftigere, som Kjedsommeligheden i saa lang en Tid har ruget over Alle, fordi der Intet skeete, som kunde pirre. Det er derfor begribeligt at nu, da Slusen er bleven aabnet, bryder Strømmen frem med største Hæftighed og enhver poetisk Hverdagsaand — ikke at tale om dem der ere begavede med *Syns-Evnen* — lader sin Phantasi gjøre de vildeste Caprioler og Bukkespring. Disse aandelige Bestræbelser finde deres Udtryk i talløse Rygter, af hvilke det ene, mere monstrøst end det foregaaende, afløser det andet. Det er morsom[t] at iagttage Vexlingen af det Fatamorgana, som Godtfolk[s] Opfindsomhed fremtryller; jeg har i de tidligere Krigsperioder, efter at jeg havde frigjort mig for den Indvirkning som deslige Skrald af Famas falskeste Trompet udøver paa de Fleste, havt megen Underholdning af at iagttage, hvilke mægtige Løftestænger de løse Rygter ere ligeoverfor de store Masser, der af dem lade sig kaste, det ene Øieblik i hiin, det andet Øieblik i modsat Retning, — og jeg har bagefter fortrudt, ikke at have anvendt en føje Tid hver Dag til at notere de curserende Rygter, ligemeget af hvad Beskaffenhed de vare. Som oftest er det ren Opdigtelse og Fabel, ikke saa sjælden

kjendelig som saadan ved første Øiekast, der faae Folk til at grine eller græde, til at blive fornøjede eller forknytte; men i de allerfleste Tilfælde er et lille Korn Sandhed bleven æltet ind i en stor Bunke Løgn og monstrøse Overdrivelser, og den saaledes skabte Bol[d]t ruller ustandselig frem og Enhver, der ikke kan eller vil see Kjærnen, holder Phantomet for Virkelighed, og bliver kjæphøj eller modfalden, alt ligesom Boblen har Skikkelse og Farve. Springer den og viser sig at være Intet, saa kommer der strax en ny, der river Mængdens Sentiments med sig igjen, og saaledes gjentages Spillet uden Ende og Ophør. Men hvad der er af en saa stor Indvirkning paa Stemningen i vide Kredse fortjener visseligen lidt mere Agtpaagivenhed end en forbigaaende og er lige saa meget skikket til at blive opbevaret til Privatbrug, som hine store Løgne og Lumpenheder, der straaler i Verdenshistoriens Aarbøger og officielt fyldes i Folk ved Underviisningen og ved Skrifter, de kommende Slægter til Oplysning og Oppebyggelse. Derfor vil jeg i det Følgende ikke skye den ringe Umage, at notere Dagens Rygter *som saadanne* og anføre hvad Folk fortælle at „de sige“ uden at spørge om hvo „de“ ere eller den indre Værd af hvad de „sige“. og skulde denne Bog blive læst af Andre end mig selv, saa: *Honi soit qui mal y pense!*

Et *Rygte* fortæller idag i Avisen, at Preussen agter at udskrive 40.000 Md. i begge Hertugdømmerne og med denne Udskrivning at forstærke den preussiske Armee. Med Lynets Hurtighed er denne Tidende faret Landet om og har slaaet forstyrrende ned i alle Huse, hvor unge Værnepligtige og endnu tjenstpligtige ditto findes; thi at blive preussisk Soldat er en Tanke, der allevegne opvækker Gru og Forskrækkelse, hos Tydsksindede som hos Dansksindede. Denne Følelse er det der driver de unge Holstenere flokkevis her igjennem, for at søge Frelse i det tidligere saa meget forhaandede og forbandede Danmark, og det vil visseligen ikke vare længe førend Udvandringen ogsaa begynder heroppe.

19. Juni. [Usikre Rygter om et Hovedslag. 150.000 Prøjsere skulde have kæmpet mod endnu flere]. Saa fortælles der ogsaa at et preussisk Cuirasseer-Regiment skal lægges op i Nordslesvig ...

20. Juni. Som der fortælles begynder „männiglich“ at fortrække Nordpaa, for at hytte sig for Pikkelhuen og hvad dertil hører. H. Offersens Søn reiser i Besøg til sin Beslægtede i Norge, den unge, haabefulde Voetmann har paa eengang faaet nødvendige Forretninger i Stockholm, sex af vore „Turner“ have faaet deres Passer viserede til Jylland og ere allerede turnede af, — Alt i Betragtning af Muligheden af en preussisk Rekrutudskrivning. Iblandt Haandværkssvendene og Tjenestefolkene hersker samme Skræk, og de fortrække i stort Antal Nordpaa.

21. Juni. Jeg har idag været hos Callsen paa Teglgarden [Aviserne bekræfter Rygtet om, at Slesvig skal belægges med Kavalleri].

22. Juni. [Rygte om, at den prøjs. Kronprins skulde være faldet, formodentlig opstaaet af hans Søns Dødsfald. — Har Østrigerne erobret en schlesisk Fæstning?].

24. Juni. [F. i Flensborg — Prøjserne i Bøhmen?].

27. Juni. Foruden de Efterretninger om en Bataille ved Fæstningsfierkanten i Italien, som Aviserne bringe, fortælles efter skriftlige Meddelelser til Gud veed hvem, at der har staaet et Slag imellem Preusserne og Østerrigerne, hvori Førstnævnte have havt 18.000 Faldne, Saarede og Tabte. Endvidere hedder det at Preusserne fuldstændig ville rømme Als om kort Tid, og fra Flensborg fortælles at Danskerne inden 6 Uger ville have Hertugdømmet Slesvig besat lige til Slien.

2. Juli. [Stadig utrolige Rygter, bl. a. om at 20.000 Preussere var sprængt i Luften med en Bro!].

3. Juli. Imorges jordedes Postholder Andr. Hansen; et usædvanligt stort Ligfølge, ja vel henimod 200 Mennesker fulgte ham til Graven.

10. Juli. Efter at Aviserne have bragt den pludselige og

overraskende Melding om at Østrig har overdraget Venetien til Kejseren af Frankrig, fortæller et Rygte idag at det tyske Forbund har overdraget „Schleswigholstein“ til Keiseren af Rusland.

12. Juli. Idag er død Maler *Chr. Kruhl's* Kone, Caroline Dorthea ... Hun var en meget dannet Kone efter sin Stand og havde et saa *velbevidst* udpræget dansk Sindelag, som kun faa af hendes Lige ...

18. Juli. Maler Kruhl har fortalt mig, at hans afdøde Kone, som jordedes idag, før sin Død indtrængende forlangte at faae sit *danske Flag* med i sin Ligkiste, og at hendes Forlangende var blevet opfyldt, idet Liget formelig var bleven indsvøbt i Flaget.

20. Juli. [Uhjemlet Rygte om et østrigsk Udfald fra Olmütz og prøjs. Nederlag]. Tillige fortæles at Bismar[c]k er bleven fangentagen.

21. Juli. [Beretning om „en meget mærkelig Tildragelse“. Den paa Assenseggen fødte *Jørgen Brunshuus*, der Aaret før var flyttet fra Aabenraa til Jylland for at føre Fartøj under dansk Flag, havde forinden faaet Skriveren paa Borgmesterkontoret til at love at udslette ham af Lægdsrullen lige før hans hastige Afrejse. I *Vejle* blev han dansk Borger (Borgerbrev af 1. 5. 65) og købte Skib i Struer. Da han senere kom til Aabenraa med dette, maatte han hos Borgm. Gottburgsen underskrive en Revers, hvorefter han fraskrev sig alle slesvigske Undersaatsrettigheder m. m. Saaledes syntes Sagen ganske klar, og Brunshuus utvivlsomt dansk Borger, i Besiddelse af alle nødv. Dokumenter desang. (hans Familie boede dog stadig i Aabenraa). Alt gik godt til Dags Dato, da B. pludselig af Toldforvalter *Johannsen* fik at vide, at hvis han ikke deponerede en bestemt Sum som Indførselstold for sit Fartøj, vilde der om Eftermiddagen blive lagt Beslag paa samme. Det hjalp ikke, at B. paabe-raabte sig sine Rettigheder som dansk Undersaat — han fik at vide, at hans „fejlagtige“ Udslettelse af Lægdsrullen var blevet

rettet, samt Tilhold om at afhente sit ny Søpatent. Han maatte endvidere aflevere sine Sejl paa Toldpakhuset, Søfartsbogen skulde ligeledes afleveres, men han havde den ikke hos sig. Senere beordrede Borgmesteren, at Skibets Ror skulde brydes af og bringes i Land. B. vilde imidlertid ikke lade sig hverken lokke el. true til at modtage Søpatentet, men paaberaabte sig stadig sin Stilling som dansk Undersaat].

. . . . Det Anførte er et overlydt talende Beviis for hvorvidt Kaadheden hos de her Dominerende gaar. Brunshuus er notorisk og beviislig ifjor bleven udslettet af Undersaatlisten her i Slesvig og derimod bleven *Undersaat i Kongeriget Danmark*. Men paa denne danske Undersaats Eiendom, hans i Danmark byggede og fra Begyndelsen af under dansk Flag farende Fartøj lægges Beslag, man vil paanøde ham Papirer, der skulle paany bringe ham tilbage i de Forhold, som han alt for over et Aar siden opsagte, traadte ud af og blev erklæret fri for! Er der Noget, der kan kaldes et Brud paa den internationale Ret, saa er det denne Behandling af en — Gud bedre det — for Slesvig fortiden fremmed Stats Undersaat.

8. August. Der fortælles at Amtmand *Levetzau* skaal efter sin Hjemkomst fra Kiel have sagt paa sit Contoir, at Slesvig vilde blive deel[t] ved en Linie fra Gjenner til Skjerbæk. Ogsaa et Puf for at kyse de Dansksindede.

10. Aug. De sidste Dages Avisefterretninger, hvorefter Tilbagegivelsen af Nordslesvig til Danmark efter en frie Afstemning af Befolkningen er vedtaget i Fredspræliminarierne har fremkaldt stor Bestyrtelse i den hjemmetydske Leir, der yttres sig i vilde Udfald uovergabelige Kraftudtryk i de Flensborg og Hadersl. Avis[er], men ogsaa i en feberagtig Bevægelse i vor inden Bys tyske Klique. Bürgervereinens Forsamlinger have været meget hyppige og stormfulde, og Raadvildheden gjør sig gjældende i alle Kredse samt afstedkommer heftige Scener imellem de store og de smaa Hjemmetydskere. Der fortælles mig at i sidste Møde var det kommen saavidt, at Sidstnævnte,

der vægrede sig for at underskrive en Adresse til Kongen af Preussen, hvori der bedes om at ingen Afstemning maatte foretages, i de stærkeste Udtryk bebreidede Lederne for at have benyttet de Smaa til deres Redskaber og at disse nu, naar Omslaget kom, kunde komme til at lide for deres Godttroenhed. Det hedder endog, at det nær var kommen til Haandgribeligheder. Da der saaledes var Intet at udrette besluttede „de Store“ næste Aften at forsamles paa Stadt Hamborg, for at deliberere om Afsendelsen af en Deputation til Berlin. Der mødte ialt (efter Værten E. Hansens Udsagn) 14 — siger *fjorten* Personer, blandt hvilke G. Raben, Hans Offersen, B. B. Jessen, Hundewadt, Joh. Jacobsen, H. Davidsen, Navigationslærer Ipsen, Seilmager Frellsen. Først foresloges G. Raben som Afsending til den preussiske Hovedstad; men han undskyldte sig med at hans daarlige Helbred ikke tillod ham at reise; saa H. Offersen, men han erklærede, at han var ude af Stand dertil, da han var ikke det tydske Sprog mægtig; derpaa B. B. Jessen: han kunde som Raadmand umulig undværes i Magistraten, eftersom alt een Senator paa Grund af sin Helbredstilstand ikke kunde møde i Collegiet. Bode kunde ikke førend hans Kone havde været i Barselseng, og da man endelig henvendte sig til Julius Hansen, fik man det Svar, at siden man ikke tidligere havde fundet ham værdig til at blive „valgt til noget“, saa vilde han nu . . . dem Noget. Hundewadt havde forinden Mødet taget saa meget til sig af det begeistrende Fluidum, at man maatte ledsage ham hjem.

12. Aug. Det erfares idag, at *B. B. Jessen* og *Herm. Davidsen* imorges ere afreiste til Berlin, for hos Kongen af Preussen at bede om at blive fri for den frygtelige Afstemning. Der tales ogsaa om at *Hundewadt* er afgaaet eller skal afgaae i samme Mission.

13. Aug. [En prøjs. Kontreadmiral lægger til i Havnen med sin Eskadre, uden at en eneste anset Tysker viser sig paa Skibsbroen for at modtage ham].

21. Aug. Idag indtraf den Efterretning at Freden var afsluttet imellem Preussen og Østerrig, hvilken Efterretning dog siden viste sig at være falsk.

22.—23. Aug. og flg. Dage. [Troppemarcher, der ikke vækker hjemmetydsk Glæde mere. Tempora mutantur!].

1. September. [Prøjs. Orlogsskibe med Storadmiralen, den prøjs. Prins *Adalbert*, ombord har vist sig i Fjorden]. Allerede i flere Dage er denne Elskedes Ankomst hertil bleven omtalt og forventet; Gustav Raben havde alt i Onsdags sin Jolle liggende parat og fire Roere stode paa Spring hele Dagen, ligesom gamle Kjær i sorte Kisteklæder sad under en Parapluy i sin Seilbaad, en lang lang Tid, ventede paa Flaaden med Prindsen som han vilde seile imøde, tyggede forfærdeligt sin Skraa og bandede gnavent over Regnveiret og den Forventedes lange Udebliven; Alt forgjæves, han kom ikke. Endelig skete det idag

3. Sept. [De prøjs. Orlogsmænds Afrejse].

Søndag d. 16. Sept. Idag holde Tydskerne Forsamling i Haderslev, hvortil der er indtrommet fra alle Sider. Her fra Byen ere kun faa af dem tagne derover, man nævner G. Raben, Kepler, Johan Jacobsen, Dr. Cohen, Skrædder Weisborg og Svigersøn, Barberen. Ogsaa de Dansksindede have i sidste Øjeblik besluttet en Forsamling idag i Haderslev.

17. Sept. Som der erfares vare 4—500 Tydsksindede forsamlede i Haderslev igaar, medens den danske Forsamling udgjorde o. 2000 Personer.

24. Sept. I de sidste par Dage have Politibetjente og Gendarmar igjen været paa en stor Adressejagt. Paa Forsamlingen i Haderslev Søndagen d. 16de (vil sige paa den *danske* Forsamling) fremlagdes til Underskrift og oplæstes højt i de tilstedeværende Gendarmers Paahør følgende Erklæring:

Undertegnede i Nordslesvig boende myndige Mænd erklære herved at vi i Et og Alt tiltræde de Anskuelser, der

ere udtalte i den af 47 Nordslesvigere til Hans Maj. Kongen af Preussen indgivne Adresse;

den blev underskrevet af endeel af de Tilstedeværende, men da Mængden af de Tilstedeværende gjorde det umuligt at Alle kunde komme til at underskrive, blev højt og tydeligt forkyndt, at Erklæringen vilde blive sendt til Underskrift til alle Sogne. Den kom da ogsaa her til Byen og Omegnen, og Alle kappedes om at sætte deres Navne paa den; i et par Dage fik den her i Byen 5—600 Underskrifter, tiltrods for at man af Forsigtighed lod den ombære i al Stilhed. Det viste sig da ogsaa at denne Forsigtighed var vel betænkt; thi da Øvrigheden havde faaet Nys om at den var bleven baaret omkring i Landsbyen Søst bleve Gendarmer sendte der op om Natten og bankede paa hos Gaardm. Jørgen Nissen, som havde besørget den colporteret. De erklærede at det var dem bekjendt, at han havde Adressen, og befalede ham at u[d]levere dem. Nissen underrettede dem da om at han havde sendt den ind til Aabenraa med en Slagter Tychsen, hvorpaa Gendarmerne toge Nissens Søn, der havde ombaaet Adressen, med sig til Staden. Her havde Politiet allerede midt om Natten banket paa hos Farver Ries og af ham forlangt Adresser udleverede, men han havde ingen. Siden kom Touren til Slagteren, der paa Politiets Forlangende udleverede Adressen. Næste Nat kom Touren paa Farver Backmann, men han havde alt afleveret dem til Junggreen. Saa kom da i Formiddags to Politibetjente til ham og skulde have Adresserne, men han havde allerede sendt dem bort om Morgen. Politibetjent Bertholatus blev ved denne Leilighed noget vel drøj i sine Udtalelser, beskyldte J. for „Løgn“, talte om sig selv som en „Foresatte“ etc. Men J. blev ved sin Erklæring og sagde at han vilde følge med op til Borgmesteren for der at gjentage den. Endnu inden dette skeete havde Tjenestepigen af Huset begivet sig ud af Porten paa Gaden, for at røgte et Ærinde; men uden for Huset stod en Gendarm, der strax attraperede hende og førte hende op til Borgmesteren. Denne be-

falede hende at udlevere de Adresser hun skulde bringe bort og da hun paastod ingen at have hos sig gramsede han i hendes Lomme og paa andre Steder, og førte hende derpaa ind i et Sideværelse, hvor hun for et Fruentimmer maatte løsne alle sine Klæder og blev visiteret paa de[t] nøjagtigste uden Resultat. Derpaa fik hun Lov til at forrette sit Ærinde, og gik, *bestandig ledsaget af Gendarmen*, til Agent Middelheus' Huus, aabnede Gadedøren og raabte, staaende paa Huustrappen med Gendarmen bag sig, ind i Boutikken: „Har I Smør idag?“ — „Nei“, lød Svaret, og hun vendte sig og gik hjem, fulgt af hendes uadskillelige Ledsager. Imidlertid var Junggreen selv kommen til Borgermesteren, der gjentog Begjæringen om at faae Adresserne udleverede, hvorpaa J. sagde, at han allerede ved et Bud havde sendt Adresser bort Dagen iforveien. Borgermesteren, der var meget høflig, bemærkede, at det var ham vel bekjendt at Adresserne skulde sendes til en Herr *Ahlmann* paa Als, men at han tillige vidste, at J. havde faaet to Adresser af Farver Backmann; J. indrømmede dette, men tilføjede at hans Svoger, Skibscapt. Otto, alt tidligt om Morgenen havde bragt dem ud til Callsen paa Teglværket og tilbød at sende Svogeren op for at denne kunde stadfæste dette Udsagn. Men Borgermesteren foretrak at gaa hjem med J., hvor han dog af Cpt. Otto erfoer, at det forholdt sig fuldkommen som omtalt. — Da Junggreen derefter begav sig til Callsen, mødte han underveis en Gendarm, der alt havde været der og faaet den Bæsked, at C. ved en Expres havde ladet dem bringe afsted; dog kunde muligvis et Bud, som afsendtes, indhente Expressen. J. raadede Gendarmen at bringe Borgermesteren denne Bæsked og høre hvad han besluttede i denne højvigtige Sag. *Quel bruit pour une omelette!*

I sin Samtale med Borgermesteren yttrede Junggreen bl. A. det højstpaafaldende der laae i at de Tydsksindede ugenert kunde udfærdige og indsende Adresser i alle mulige Skikkelser, der endog offentliggjordes i Bladene, uden at der

lagdes dem mindste Forhindring iveien; medens de Dansksindede ikke kunde røre sig, uden strax at være udsatte for Efterstræbelser, selv ved en saa uskyldig Ting som denne Taksigelse til Landets nuværende Behersker. Borgemesteren svarede, at han kun gjorde hvad der var hans Pligt, og at han vilde forfare paa selvsamme Maade imod de Tydsksinde, naar de lode Adresser ombære(!).

Ogsaa hos *Jes Autzen* i Ris-Hjarup have Gendarmærne inat fordret Adresser udleverede, og paa Svaret at Sønnen havde bragt dem ud til Farver Backmann, maatte Sønnen med ind til Staden; Faderen fandt sig foranlediget til at følge med, for at see hvad der gjortes af Sønnen, som, efterat Angivelsen var befundet rigtig, fik Lov til at gaae hjem.

25. Sept. I Nat blev J. atter banket paa af to Politibetjente, medens en Gendarm til Hest ogsaa holdt udenfor Huset. J. havde været i Haderslev og var kommet hjem efterat hans Søster, som fører hans Huus, var gaaet tilsengs. Hun, der hørte Bankningen, sprang derfor ud af Sengen og hen til Gadedøren, og spurgte om det var Junggreen. Paa Tilkjendegivelse om at det var Politiet svarede hun, at hun vilde kalde andre der skulde aabne, siden hun var upaaklædt. Junggreen var imidlertid virkelig kommen hjem og mødte Politiet med den Bsked, at han ingen Adresser havde modtaget. Der blev ham svaret, at de vare sendte fra Jespersen i Stollig til ham og maatte være i hans Huus, men efterat ogsaa saavel hans Søster som Tjenestepigen havde erklæret, ingen Adresser at have modtaget, begav Politiets Haandlangere sig bort. [Overstreget Blyantsmeddelelse:] Som jeg hører er Erklæringen bleven underskrevet af 19 Gaardmænd (Een ikke), og af Møllerne og 6 Huusmænd, kort sagt af *alle*, der havde fast Eien- dom, paa den Ene nær, og Andre lod man ikke underskrive; i Paabøl underskrev *alle* (5) Gaardmænd; i Bjolderup den ene derværende Gaardmand, i Mellerup alle 6 og i Fjolderup 7 af

de derværende 9 Gaardmænd, i Hellevad *alle Gaardmænd* paa 2 nær.

26. Sept. [Indkvartering af 500 Md. Infanteri paa Vej til Als.] Som man erfarer er Farver Ries igjen inat bleven banket op af Sengen af Politiet i Anledning af de omtalte „Adresser“, af hvilke han ingen havde.

Søndag d. 30. Sept. Som man fortæller mig har *Christian Sort* fra Traasbøl været kaldt for Herredsfogeden i Graasteen, beskyldt for at have colporteret den famøse Adresse. Han indrømmede at have gjort det, og paa Herredsfogedens Spørgsmaal angaaende de nærmere Omstændigheder, da Adressen blev ham bragt og af ham atter afleveret forklarede han: han var en Aften kommen paa Korsveien [] og havde der truffet en ham ubekjendt Mand, der havde spurgt ham om han vilde fortjene en preussisk Daler. Sort var villig dertil, naar det kunde skee paa en ærlig Maade, hvorpaa den Ubekjendte leverede ham Adressen med Opfordring til at bære den omkring til alle Dansksindede og faae den underskreven, og naar dette var skeet da at henlægge den under en bestemt Steen, der lae ved Siden af Veien. Sort lovede som der blev forlangt, modtog en Preussisk Daler og satte sig i Bevægelse med Adresserne; han fik en hel Masse Underskrifter paa den og henlagde den derpaa under den ham betegnede Steen. — Ved denne Fortælling opsatte Herredsfogeden et noget mistænkeligt Ansigt, men for at hæve al Tvivl tilbød Sort sig at gaa tilbage til Korsveien og see efter, om Adressen ikke skulde ligge der endnu, saa skulde Herredsfogeden faae den. Sidstnævnte ansaae dog denne Gang for overflødig og lod Sort gaa. [Ogsaa Farver Pet. Carstensen i Felsted havde afgivet Adresserne til en Ubekjendt, hvad han nu angrede].

1. Okt. Jeg var i Eftermiddags hos Gammelgaard, hvor Bonden Hans Peter Philipsen der af Byen fortalte mig, hvor lumskeligen Sognefoged Juhler havde vidst [at] frasnakke P.s

Tjenestekarl den underskrevne Adresse, som skulde bringes til Blaakrog.

Søndag d. 14. Okt. Idag holde de Tydsksindede Forsamling i Rødekro; hvorover og hvorom, veed endnu Ingen. Herfra Byen ere flere Vogne med Gesinnungstüchtige, hvoriblandt Gustav Raben, Hundewadt, Kepler, Joh. Jacobsen, Seilmager Frellsen o. f. kjørte derhen.

28. Okt. [En Mængde preussisk Militær af Landeværnet er ankommet til Byen. Det siges at skulle staa i Forbindelse med den kommende Rekrutudskrivning. En Kaptajn ventes til Byen for at lede det lavere Militær.]

8. November. Som jeg hører have Hjemmetydskerne alt i nogle Dage havt en Adresse i Gang, hvori protesteres imod Slesvigs Deeling. Blandt andre Colporteurere nævnes Regnskabsføreren for Gasværket, Skrædder Schau, der har forelagt den for Kbmd. Callesen i []dags;; dengang havde Adressen 12 Underskrifter.

9. Nov. I Anledning af Prindsesse Dagmars Formæling er der iaften Soiré i Fredérikssklubben.

22. Nov. [En „højest forargelig Historie“ vækker Opmærksomhed paa Egnen. Det drejer sig om, at Fischers Svoger Nic. Sørensen, der lod sine Sønner, Richard og Fester, overføre i de kongerigske Lægdsruller (og ikke undlod ved denne Lejlighed „paa sin sædvanlig Maade at blæse i den store Trompet over denne hans patriotiske Færd“), alligevel har ladet sin Søn omgaa Sessionen. Nu har Offentliggørelsen i „Berl. Tid.“ bl. a. bragt to af Sørensens Sønner paa Listen over de ikke-mødte Værnepligtige. For den enes Vedkommende drejer det sig om 6 Mdr. simpelt Fængsel og Formuebeslaglæggelse] Man kan forestille sig de Dansksindedes Harmé over denne lumpne Pligtforsømmelse, der udelukkende maa lægges Faderen tillast [den ene Søn vilde gerne afsted]; og man kan ligeledes tænke sig de Tydsksindedes haanfulde Allarmraab over at den rasende Dansker Nicl. Sørensen, Dannebrogsmann-

den, Eieren af Bladet Freia etc etc paa denne Maade viste hvad han egentlig følte for Danmark! Larmen og Snakken fik ingen Ende Og dog havde Sagen til rette Tid ladet sig ordne med største Lethed. Fester var nemlig meget tunghørig, Richard har mistet en Taa paa den ene Fod; vare de altsaa mødte paa Sessionen, saa vare de enten blevne kasserede eller udskrevne som Trainkudske, og som saadanne havde Faderen kunnet faae en Stillingsmand til hver af dem for ca. 300 rgdr., en sand Bagatel for ham, for hvem Freias gyldne Kilde strømmer saa overrigt. Men dette Offer for de egne Børn kunde ikke afsees! Ja, hvad værre er, han har ikke gjort ringeste Skridt til at faae dem udsløttet af de slesvigske Lister, og Richard fortalte helt ugenert, at Hensigten var, at han, Richard, skulde stille sig som Eenaarig Frivillig paa den forventede *preussiske* Session, for saaledes at forhverve sig Chancer til at faae Faderens Concessioner til Bogtrykkeri og Avis overdraget paa sig! Imidlertid har dog nok de Dansksindedes lydelige Vredesytringer og Adskilliges Forestillinger faaet Egoisten rusket op af sin suffisante Ignoreren af al Sømmelighed og Pligt, og efter et Angreb i — Apenr. Nachr. bekendtgjorte Richard, at han havde forlangt sig løst af sine undersaatlige Forhold her for at aftjene sin Værnepligt i Kongeriget.

Hvad der nu vil skee, vil Tiden vise; men jeg tvivler ikke om at den omtalte Adfærd, der vilde have paabyrdet de Allerfleste en almindelig Foragt af de Dansksindede, ikke alene vil komme min Hr. Svoger til Forkleinselse i mindste Maa-de, men at han endog vil forstaae at dreie Sagen saaledes, at han vil høste Hæder og Fordeel af en Holdning og Fremgangsmaade, der kun var dicteret af den smudsigste Egennytte og beregnet paa helst at slippe fri fra enhver Pligttydelse til nogen af Siderne, men slutteligst at bringe den der, hvor den bragte mest materiel Profit.

Søndag d. 16. December. Sneen ligger allerede højt alle-vegne; her i Byen vare alt igaar Kaner igang.

18. December. Overpræsidenten Bar. *Carl Plessen* har været her indtil Kl. 1 Middag og givet Audients paa Stadt Hamborg. Byens tvende Collegier, Embedsmændene og adskillige Præster fra Omegnen indfandt sig hos ham.

19. Dec. Der tales almindeligt om at Sessionen skal tage sin Begyndelse i Leck den 27. ds.

20. Dec. Politibetjente have begyndt med at gaa fra Huus til Huus og notere Navnene paa alle Mandspersoner, der [er] over 25 Aar gamle; paa Forespørgsel om i hvilket Øjemed, svare de i Anledning af Valgene til det tyske Parlament.

21. Dec. Vi have idag Telegrammer i Aviserne ang. det preussiske Kammers Forhandlinger om Hertugdømmernes Annexion. Denne er antagen; Bismar[c]ks Udtalelser ere meget opmuntrende for os Danske.

22. Dec. Det hedder idag at de nylig omtalte Sessioner ikke skulle afholdes, men udsættes indtil videre.

29. Dec. I Dag findes baade i „Freia“ og „Ap. Nachr.“ Amtshusets Bekjendtgjørelse ang. Sessionerne, der her i Byen skulle afholdes d. 24., 25. og 26. Januar. Hjemmetydskerne vare i Begyndelsen meget fornøjede over at Sessionerne virkelig skulde afholdes og fandt deri et godt Tegn; men da det nu viser sig, at den ogsaa skulle foretages i de allernordligste Districter, indsee [de] at de ingen Betydning have som Prognostikon imod Afstaaelsen af en Deel af Slesvig til Danmark.

1867

16. Januar. Vandet i Fjorden steeg hele Dagen og stod om Aftenen over Gaden uden for Sønderport, i adskillige Huse sammesteds en Fod højt. Kiil blev forvandlet til Hav ved at Højvandet gik over Dæmningen ude ved Reimers Plads og indenfor Lorenzens Kulmagasin, ogsaa gjennembrødes den nyopsatte Dæmning paa Lænsnakke. Hele Skibsbroen var under Vand og dette naaede paa den ene Side op til udenfor Andre-

sens Huus, paa den anden Side gik det ind i Kasernen. Ud paa Aftenen sluktes Gas[s]en i hele Byen.

23. Jan. [Fjorden islagt].

24. Jan. Denne Dag idag vil i alle følgende Tider blive mindet i Historiens Aarbøger: Proclamationen af *Hertugdømmernes Indlemmelse i det preussiske Monarchi* er bleven fuldbyrdet. Imorges begyndte enkelte preussiske Flag at komme frem og efterhaanden kom der flere, indtil hen imod Middag alle de, der vilde vise det, havde det heiset. Alle offentlige Bygninger undtagen Kirken og alle Embedsmænds Boliger vare prydede med preussiske Flag, og paa adskillige af de private Huse vajede et schleswigholsteinsk ved Siden af det. Efter en paalidelig Optælling udgjorde Antallet af de Steder, der vare forsynede med Flag i hele Byen 47, ikke engang een Tiendedeel af Byens Huse; nu regne man Skolerne, Fattighusene og Embedsmændenes Huse fra: hvormange Borgere havde saa heiset Flag? Physicus og Postmester havde intet udhængt, ei heller Provst og Diaconus. Fra Toldcontoiret indtil Markedet fandtes ikkun Flag paa to Steder: hos Smed *Holst*, der er Augustenborger, og hos *Rathje*, der havde et preuss. og et schls-holst.; i hele Vestergaden kun eet, hos Gjæstgiver *Krause*. I Havnen laa 11 Fartøjer, af hvilke kun 5 havde Flag heiset. Ved Middagstid drog den saakaldte „Bürgerverein“ med Musik foran fra Rudebecks Hotel i Procession ned til Raadhuset. I Spidsen gik Kjøbm. Johann Jacobsen og Redacteur Keppler, og Par for Par fulgte de Øvrige, tilsammen 46 Personer, Det er den selvsamme J. J., Kromandssønnen fra Hjortkjær, som i Aaret 1864 paa Søndertorv proclamerede Hertug Friedrich, med opløftede tre Fingre i Forening med sine Meningsbeslægtede svor ham Troskab og derpaa bespottede Vorherre ved at syngte „Nun danket alle Gott“ — det er den selvsamme Keppler, den paa Grund af demagogiske „Umtriebe“ fra sit tydske Fædreland banlyste Skolemester, der troeligen assisterede ved hiin skamløse Farce og siden med største Hidsighed for-

svarede Herz. Friedrichs Rettigheder og Schleswig-Holsteins Ditto i sin Avis „Apenrader Nachrichten“ — det er de selvsamme tvende Individuer, der nu marcherer i Spidsen for den Trop, der vil ned for at hylde Preusserkongen, en Trop der forresten indeholder Mange, som 1864 deltog i Hyldningen af Hertugen. Jeg har ikke seet Optøget, men man forsikkrer mig, at Forlegenheden — for ikke at sige Skamfuldheden skinnede af alle dets Deeltageres Ansigter. Kl. 12 fremtraadte Actuar Krogh paa Raadhusets Trappe — Amtmand Levetzau og Borgmester Gottburgsen vare i Kiel — og oplæste det Kongl. Patent, der udtalte Annexionen, samt den Kongl. Proclamation, begge paa Tydsk. Da Oplæsningen skulde skee trak de Forsamlede sig hen imod Trappen, og fyldte, omgivende den i en Halvkreds, ikke engang Pladsen foran Raadhuset ned til Gaden; der har ikke været 80 — fiirsindstyve — Personer tilstede ialt, naar fraregnes Skolebørnene fra flere Skoler, som med deres Lærere vare beordrede derved. Efter Oplæsningen udbragte Actuaren et Leve for Kong Wilhelm, som de Forsamlede hilsede med Hurra; hvor stærk eller svagt dette var kan alene skjønnes deraf, at medens jeg i min Stue tydeligen kan høre Hurraraabene fra Paulsens Værft, naar et Skib løber af Stabelen, hørte jeg intet af Raabet ved Raadhuset, som jeg kan see i lige Linie fra mit Vindue og i en meget kortere Afstand. Skoledrengene, der havde Ordre til at istemme Hurra og svinge deres Hatte og Huer, stode tause med Hænderne i Lommen, thi det regnede og blæste slemt. At der i nogen Afstand stode Klynger af Tilskuere, der ikke vilde gjøre sig deelagtige i Hyldningsscenen men nok see den, er overflødig at anføre. Da Oplæsningen af Proclamationen var forbi og det tynde Hurra, som med samt Hattenes Svingning blev udbragt under opspændte Paraplyer — thi Veiret var stormfuldt og den ene Regnbyge afløste den anden —, var forbi, istemte Musikcorpsen en Melodi, som de tilstedeværende Danske kjendte som Sangen: „Manden med Glas i Haand“, medens Tydskerne paa-

staae det var „Heil dir im Siegerkranz“, og da denne var „verklungen“ ordnede Bürgerverein sin magre Række og tog tilbage til Rudebeck[s] Hotel, medens Musikken foran spille[de]: „Ich bin ein Preusse, kennt Ihr meine Farben“. Sikke Preussere! Om Aftenen er der Gilde i selvsamme Hotel. — Skal man karakterisere denne Hyldningshøjtidelighed, saa maa man kalde den uhyre flad, ja endog jammerlig, jammerligere endog end Hertughyldningen i 1864. Ved den var idetmindste de der udførte og virksomt deeltog i Humbuggen om ikke begejstrede, saa dog animerede, men dennesinde var Flauheden og Ynkeligheden at læse i alle Deeltageres Physionomier og synlig i deres hele Holdning.

I Dag har ogsaa den preussiske Militairudskrivning her i Byen taget sin Begyndelse, og skal fortsættes imorgen, iovermorgen og paa Mandag, hvorpaa Commissionen tager til Graasteen.

12. Februar. Idag altsaa skal Afstemningen ang. Valget af en Repræsentant til den Nordtyske Rigsdag foretages. Jeg har derfor imorges Kl. 10 været paa Raadhuset og afgivet min Stemme for Hans Krüger. Medens jeg var deroppe gik det meget flink med Stemmeafgivningen. F. Raben aabnede Acten med en Tale — en tydsk selvfølgelig — og lod Valgstyrelsens Medlemmer forpligte sig ved Haandslag.

Jeg har faaet følgende interessante Bidrag til Valghandlingens Historie indleveret:

Hern

Schullehrer N. N.

hierselbst.

Das unterzeichnete Wahl-Commitée bittet Sie, Ihre Stimme für Amtmann Kier in Hadersleben abzugeben und im Interesse dieser Wahl in Ihrem Kreise zu wirken, welches selbstfölglich für Ihre Stellung als Volkslehrer nur förderlich und Ihnen selbst angenehm sein kann.

Anliegend senden wir für Sie und zur Vertheilung an Wähler einige Stimmzettel.

Apenrade, d. 8. Febr. 1867.

Das Wahlcomitée.

Joh. Jacobsen. Hundewadt. F. A. Jensen. Bode. Senator Raben, Senator Hoffgaard. Hausvogt Jensen. Herm. David-
sen. T. Keppler.

[Bodes og Hoffgaards Navne overstreget med Blyant].

Herr N. N.

concessioneret. . . .

Hoslagt sendes Dem Stemmesedel for Amtmand Kier i Haderslev med Haab om, at De den 12te dennes afgiver Deres Stemme for ham, hvilket vil være i Deres egen Interesse som Concessions-Indhaver.

Apenrade, d. 9. Februar 1867.

Valgcommiteen.

Under de Exemplarer af sidstanførte Form, som jeg har seet, var ingen Navnsunderskrifter, og der er endog bleven leveret mig den aldeles ikke udfyld[t]e Blanqvæt, der tillige med Stemmesedlen paa Kier var bleven sendt i et Convolut, hvorpaa der stod Navnet og Opholdssted af den, der skulde intimeres.

Der hersker en ganske overordentlig Bevægelse iblandt Folk og der tales om intet Andet end Valget. Jeg selv har været paa Raadhuset for at afgive min Stemme. Jeg kom lidt tidligt og var derfor den første Vælger der havde indfundet sig; inde paa Salen hørte jeg nok Valgbestyrelsen snakke, men jeg gik dog ind i et Sideværelse indtil flere kom til. Vi begave os derfra ind i Salen, da dens Dør blev aabnet. Kbm. F. Raben holdt en kort tydsk Tale, hvori han udtalte, hvad der skulde skee; derpaa aabnede han Valgurnen og viste, at Intet var i den og saa begyndte Afstemningen med at Valgbestyrelsen først afgav sin Stemme. Det er formodentlig gaaet ligesaa til paa de tvende andre Valgsteder her i Byen: hos Krause i Ve-

stergade og i Hotel Rudebe[c]k i Ramsherred. Som jeg hører ere Tydskerne reent bansatte med at faae alle Deres til at afgive Stemme og hente de forsømmelige ud af deres Boliger. Derhos gaaer Stemmekjøbning for sig med den største Uge-nerthed. Hoff, Skræderne Schau og Møller, Hundewadt og mange flere streife omkring paa Gaderne og tiltale Folk, som de antage de ville hen for at vælge med Spørgsmaalet om der skal gjøres en Handel, om de ikke kunne faae „en Krüger for en Kier“ naar de give 3 Mk. Rgs til, eller 4. Inde paa Valglocalernes Forstuer staaer complete Hververe, som især henvende sig til Folk af Arbeidsklassen med rundhaandede Tilbud. Det feiler vistnok ikke, at der paa denne Maade vindes endeel Stemmer for Kjær, men man har ogsaa Exempler paa den meest ubetingede Fastholden ved den danske Candidat. „Ikke for tusind Daler“, raabte Dagleieren Herman Bock overlydt paa Forstuen, da en af Sjølekøperne vilde give ham 3 Mk. for at byde Stemmeseddel for Krüger mod en for Kier, — Store Mads, ogsaa en Arbeidsmand, blev svært fristet i et lille Værelse ved Siden af Forstuen hos Krause, hvor Herrerne havde opslaaet deres Bod og førte de Folk ind, som de troede at kunne vinde. Mads har alt været derinde og kommer muggen ud af Døren med de Ord: „Nei, pinedød vil jeg ei, det er for lidt“ og vil begive sig til Valglocalet. Men flere Hænder gribe ham og trække ham tilbage, man hører Ordene: vil du da for fire? Mads siger nei, men der trænges ind paa ham fra flere Sider. „Nu, lad gaa da“, svarede han endelig, „naar jeg faaer en Snaps og et Glas Øl dertil“. Det bevilges, Mads faar sine Drikkevarer, af hvilke han maaske alt iforveien havde faaet endeel, sine 4 Mk. og en sammenfoldet Seddel, inden i hvilken Amtmand Kier staaer skrevet, han gaaer med Seddelen i sine Fingre hen mod Døren af Valglocalet, hvor Danselæreren Bertram staaer. Ved at se ham faaer Mads en lys Tanke; han smiler og siger: Værsgod, der er en Seddel om De behager, leverer ham den Kjerske og gaaer ind til Valgbordet, hvor han drager

den Krügerske Stemmeseddel ud af Lommen og seer den blive puttet ind i Valgurnen.

15. Februar. [Den kommanderende General i Schleswig-Holstein *v. Manstein* i Byen. Han skal have givet Kollegierne Haab om en Garnison i Aabenraa].

16. Februar. [Svigersonnen Hermann Paulsen vendt hjem fra Kina].

19. Februar. Idag vaier Ørneflaget fra Raadhuset, thi Byens Embedsmænd og Andre aflægge deres Hyldningseed til Kongen af Preussen. Physicus og Postmester ere dog ikke kaldte til denne Act.

2. Marts. Idag vajer Ørneflaget fra Raadhuset: endeel Bestillingsmænd og Functionairer: Physicus, alle Sognefogeder og Sendemænd fra Landdistricterne skulle aflægge Troskabseden til den nye Landsherre.

11. Marts. [Præster og Skolelærere edfæstes].

13. Marts. Idag var min Søn Frederik kaldt op til Borgermesteren, faaet skrevet paa sit Pas Paalæg om *uden videre Ophold* at begive sig til Kolding. Det hedder, at der er indtruffet den Forordning, at enhver Slesviger, der har ladet sig overføre som Undersaat i Kongeriget og findes her skal, *naar hans Legitimationsdocumenter ere i Orden*, uden Videre vises ud af Landet, men hvis Documenterne ikke ere fuldstændige atter indføres i preussisk Undersaatsforhold. Fredrik har nu siden Efteraaret ligget hjemme hos mig, sin Fader, „i Besøg“, var forsynet med alle ikke alene fornødne, men af Øvrighederne her forlangte Beviisligheder og forsynet med et Natkort, som maatte fornyes hver 4 Uger. Men alt dette befrier ham ikke for at blive jaget ud af Landet som en Vagabond eller Ordensforstyrrer, uden at han i allerfjerneste Maade har mindste Lighed med enten den Ene eller Anden. Mon der findes noget civiliseret Land i Verden, hvor i Fredstider noget Lignende foregaaer. [Fredrik afrejste Dagen efter].

15. Marts. Idag har jeg været for Retten, indstævnet for

Injurier af *Gustav Raben*, der fandt sig højlig ærekrænket ved at jeg i „Freia“ af 13. Febr. N. 24 havde betegnet Udsendelsen af de deri omtalte Breve til Concessionerede (See under 12. Febr. d. A.) om at stemme for Amtm. Kjer i Haderslev [som] *et underfundigt Kneb* og en *gemeen Streg*. Jeg kunde ikke gaae ind paa et Forlig, men godtgjorde for Retten, at dette ikkun var sagt om de Breve, der ikke havde anden Navnsunderskrift end „Valg-Commitéen“, hvilket Retten ogsaa anerkjendte som rigtigt; jeg fremhævede, at siden Brevene indeholdt en indirecte Trudsel til den Concessionerede og at denne, hvis han ellers agtede at ville gjøre Skridt, ikke kunde vide til hvem han havde at henvende sig, siden ingen Navne vare skrevne under Brevet, og at de ubekjendte Personer, der havde udsendt dem, under alle Omstændigheder kunde benægte at have gjort det, da deres Navne ikke vare anførte, saa at en saadan Adfærd ikke kunde kaldes andet end et underfundigt Kneb og af Brevenes Modtagere selv vare blevne betegnede som en *gemeen Streg*. Raben begik, at han og de Andre, der havde udstedt de tyske Breve til Skolelærerne og sat deres Navne under dem, ogsaa udgjorte den „Valg-Comité“, der havde udstedt og udsendt de danske Breve til Concessionisterne. Jeg bemærkede at siden ingen Navne havde staaet under disse Breve og altsaa Ingen kunde vide, fra hvem de kom, kunde Raben ei heller finde sig fornærmet ved hvad jeg havde skrevet i „Freia“. — Vi bleve derpaa anmodede om at træde ud af Retslocalet; Raadm. Hoffgaard, der ogsaa hørte med til denne „Valg-Comité“, fulgte med ud da der blev delibereret over Dommen. Denne lød paa at „in Erwiderung“ etc. etc. skulde jeg betale en Mulct af 15 Mk. C. til Fattiggassen, Omkostningerne som androg 7 Mk. 12 Sk. C., gjøre Afbigt og give Æreserklæring for Retten og lade Dommen paa min Bekostning offentliggjøre i „Freia“. Jeg erklærede mig ikke tilfredsstillet ved Dommen og bad om Supplicationsretten, som blev mig tilstaaet, samt om en Protocoludskrift.

22. Marts. [Lidt om Kong Vilhelms 70 Aars Fødselsdag, 30—40 Flag, ogsaa en Del slesvig-holstenske] Forresten har hele Byen det meest søgnedags Udseende der kan tænkes.

23. Marts. Igaar Aftes sildig er en skammelig Forbrydelse bleven udøvet her i Byen af de kaade Hjemmetydskere. Postmester Hasselriis, som var hos mig tillige med nogle andre Venner hele Aftenen, havde noget over Kl. 11 begivet sig ovenpaa i sine Familieværelser og var ifærd med at afklæde sig for at gaae iseng, da fra Krauses ligeover for Posthuset beliggende Kro tre [oprindelig: fire] Personer fra Byen: Rebslager Tvistmann, Skræddersvend Toft og Handelscommissionair Kyhne, stormede ind paa Posthusets Forstue og spurgte larmende efter Postmesteren. En af Postbudene, der straks anede at de ikke kom i nogen god Hensigt, søgte at snakke dem bort igjen; men de stormede op ad Trappen og dundrede paa den aflaaede Dør. Hasselriis traadte, tildeels afklædt, selv ud til dem og spurgte hvad de vilde; de svarede at han skulde drikke Kongen af Preussens Skaal med dem, og da han bad dem om at lade ham have Fred i sin egen Bolig ved Nattetider, kastede [de] den svage Mand baglænds ned af den høje Trappe og forlode derpaa Huset. Man fandt Postmesteren liggende neden for Trappen, med Hovedet nedad, i en aldeles bevidstløs Tilstand. Han blev naturligviis strax bragt iseng, der blev sendt Bud efter Lægen og tillige til Politimesteren. Sidstnævnte kom ikke. Fra Krauses Kro lød hele Natten igjennem Skraalen, Støjen og Piben.

25. Marts. Idag var indkaldt til Møde i Raadhuusgaarden det ældre værnepligtige Mandskab for den saakaldte Ersatzt-commission. Der mødte omtrent et Hundrede, nøjagtig 101 Md., som bleve opstillede i tre Rækker. Da der derpaa blev dem meddeelt, at eftersom man vidste, at der iblandt dem var nogle, som ikke vilde aflægge Troskabseden til Kongen af Preussen, saa skulde de, som ikke vilde gjøre det, træde frem. Og hvad skeete? *Alle tre Geleder traadte frem som een Mand.* Man før-

te derpaa Mandskabet op i Kirken, hvor Præsten holdt en Tale til dem; og efter at dette var skeet foretoges et nyt Opraab om at aflægge Eden, hvorpaa 7 meldte sig og gjorde det. — Om Eftermiddagen gik det samme for sig. Af det Man[d]skab, der da stillede sig, aflagde 11 Eden. Det maa bemærkes, at de der gjorde det, dels vare gamle Personer, hvis hele Tjenestetid efter en eller nogle Maaneders Forløb var udløben, dels Concessionister, der frygtede for at miste deres Concens naar de ikke aflagde Eden.

26. Marts. [84 ældre Værnepligtige paa Session, nogle aflagde Eden] . . . Da de fra Raadhuset førtes op til Kirken, istemte de i højt Kor „Den tappre Landsoldat“ — og da de kom fra Kirken, sang de af fuld Hals „Kong Christian . . .“. og „Saa skal vi atter med Preusserne slaaes“. Der sagdes dem intet derfor.

27. Marts. I Formiddags var atter en Del af Løyt Sogns ældre Værnepligtige til Controlforsamlingen, men slet Ingen vilde aflægge Eden, . . . hver Enkelt blev endog opfordret til at angive Grunden hvorfor han ikke vilde sværge.

28. Marts. Paa Controlforsamlingen mødte om Formiddagen ca. 80 Md., af hvilke 13 aflagde Eden.

Om Eftermiddagen begyndte[s] med selve Byens ældre Værnepligtige. Hver Enkelt, der vægrede sig for at aflægge Eden, blev meget presset med Tillokkelser og forblommede Trudsler om eventuel Straf etc. 22 aflagde Eden, 19 vægrede sig.

29. Marts. Af det paa Controlforsamlingen iformiddags mødte Mandskab, ialt 29 Mand herfra Byen, aflagde 4 Eden. I Eftermiddags mødte ligeledes her fra Byen 78, af hvilke 33 aflagde Eden. — [I Randen det samlede Resultat for Aabenraa: 59 Ja. 89 Nej].

Søndag d. 31. Marts. Idag ere sydfra 40 Recruter fra Syd-slesvig ankomne hertil, 20 skulle afgaae til Haderslev, 20 forblive her i Byen.

5. April. Det stadfæster sig, hvad der allerede i nogle Dage

er bleven talt om, at Autoriteterne nægte at meddele de Værnepligtige, der nu ommelde at de ville flytte til Danmark, de Papirer, der tidligere for et saadant Tilfælde er bleven meddeelt dem. Herover ere mange blevne foruroligede, eftersom der circulere Rygter om en ny Recruering.

Søndag d. 7. April. Der har alt i nogle Dage hersket den største Bevægelse iblandt de ældre Værnepligtige. Strax efter at den omtalte Kommando var ankommen hertil i Torsdags udbredte sig det Rygte, at dets Bestemmelse var at føre alle de af Reservemandskabet, der forleden havde negtet at aflægge Eden, sydpaa, nærmest til Flensborg. Det hed ogsaa at der allerede var udsendt Ordre til Mandskaberne i Landdistrikterne til at møde her i Byen paa Mandag og Rygtet vilde endog vide, at det i Haderslev liggende Cavallerie var draget ud for i Forening med Gendarmeriet at spærre Grændsen imod Jylland. Disse tvende sidste Rygter vare imidlertid ubegrundede, hvorimod det ældre Mandskab har faaet Ordre til at indfinde sig her i Byen paa Onsdag „zur Uebung“. Røret er meget stærkt og Udvandringen til Kongeriget er igjen i fuld Gang.

9. April. Iaften Kl. 7 1/2 døde min Svigersøn Hermann Paulsen af en Halssygdom, han havde faaet i Kina, hvorfra han kom syg hjem i Januar Maaned. I det tiaarige lykkelige Ægteskab, hvori min Datter Catrine har levet med ham, har van vist sig som en Mand af en sjælden brav og redelig Character.

10. April. Til i Formiddags Kl. 10 vare de ældre Værnepligtige fra Byen og Omegnen, de saakaldte Reservefolk, indvarslede til Møde i Raadhuusgaarden, „zur Uebung“, som det hed i de tyske Indkaldelsesordrer. Der mødte eftersom der siges, vel hen imod 1500 Mand, og de Øvelser, der skulde foretages, bestode i at de bleve opfordrede til at aflægge Troskabseden til Kong Wilhelm den Første af Preussen. Borgmester Gottburgsen fungerede ved denne Leilighed som Tolk. Det blev dem tilkjendegivet, at de skulde aflægge Eden, det var Kongens Befaling; saa snart de havde svaret, kunde de faae udle-

veret deres Papirer for at reise til Danmark, og saa snart de vare komne over Kongeaaen var Eden ikke mere bindende for dem; men de der ikke vilde aflægge Eden skulde uopholdelig under Bedækning transporteres sydpaa og indputtes i Straffecolonneerne i Preussen. Ved denne Leilighed maa bemærkes, at Øvrigheden i en fjorten Dages Tid tidligere have nægtet at udlevere dem, der erklærede at ville udvandre til Kongeriget, deres Papirer, hvorfor Mange var reiste foruden; men for een eller to Dage siden kunde Folkene faae dem igjen, og de udleveredes endnu idag lige indtil Kl. 10 Formiddag. Naar derimod nogen af dem der vare inde i Raadhuusgaarden erklærede ikke at ville aflægge Eden, men gaa til Kongeriget, fik han til Svar, at nu kunde han først faa sine Papirer, naar han havde aflagt Eden. Der blev gjort al mulig Modstand af de Sammenkaldte, det blev dem igjentagende erklæret at det var Kongens Villie at de skulde sværge, i modsat Tilfælde straffes ved at transporteres til Straffestederne; den Bemærkning, at Eden paa denne Maade var en tvungen Ed, vilde Vedkommende dog ikke lade gjælde. Her var der intet andet at gjøre end at føje sig for Magten, og kun 13 vedbleve at nægte at aflægge Eden. De bleve derfor tagne i Behandling paany, truet og skræmmet, og saa aflagde de 9 af dem Eden. Nu var kun 4 tilbage, som haardnakket vægrede sig for at sværge. De bleve atter bearbejdede, men da dette ikke hjalp, førte man dem ind i et Værelse paa Raadhuset, hvor flere Soldater med skarpladte Geværer og opplantet Bajonet mødte for at modtage dem som Fanger og uopholdeligt bringe dem afsted sydpaa. Da gav ogsaa de sidste fire, iblandt hvilke en Tjenestekarl der conditionerer hos Petersen i Hostrup, efter for Magten og aflagde Eden.

11. April. Fra Agerskov Sogn meldes, at Værnepligtige, som af Herreds Fogden havde fåaet Beviis for at de vilde flytte til Kongeriget Danmark, med Magt ere blevne førte sydpaa til Tjeneste hos Preusserne.

12. April. Idag var til Controlforsamling her i Byen de ældre Aarsmandskaber fra Højer, Møgeltønder og Egnen der omkring.

15. April. Iformiddags Kl. 10 jordedes min Svigersøn Hermann Paulsen....

Iaften fik jeg fra min Svoger en Skrivelse om at han selv vilde redigere sin Avis.

25. April. Idag ere de i den tyske Toldforening gjældende Toldsatser uden mindste forudgaaende Varsel blevne indførte her ved Toldvæsenet.

4. Maj. Idag afholdtes her igjen Controlforsamling over de ældre Værnepligtige, der de forrige Gange ikke vare mødte, enten fordi de ikke vare blevne tilsagde eller af andre Grunde. Der mødte omtrent 100 Md. saavel fra Byen som Omegnen og som sædvanligt bleve de opfordrede til at aflægge Eden til Preusserkongen. Fem af dem, som vægrede sig for at gjøre det, bleve strax under Bedækning transporterede udaf Byen sydpaa. [Der tilføjes Oplysning om en Mand, der ikke fik Tilladelse til at hente en Lægeattest, men straks førtes bort].

13. Maj. [Storm og Snefog hele Dagen, Skibsbroen oversvømmet, Marsken bag Vejrmøllen helt under Vand].

15. Maj. Idag begyndte her i Byen atter Sessionen, og indkaldte vare Mandskaberne fra Sognene Bedsted, Bjolderup, Egevad, Hellevad, Hjortkjær, Riis, Løyt, Østerløgum og Aabenraa Landsogn. For det store Østerløgum Sogn mødte, ført af Sognefogeden som Lægdsmand, ialt 5, siger og skriver fem Personer, af hvilke de 4 bleve kasserede som Krøblinge; fra Riis Sogn, hvor der findes endeel Hjemmetydskere, 1 (een) Mand.

20. Maj. Idag har „Freia“s Udgiver faaet den Meddelelse, at Concessionen til Bladets Udgivelse er ham fratagen, hvorfor altsaa Avisen maae gaae ind. Der fortælles, at „Bürgerverein“ fornylig skal have indsendt et Forlangende derom til Re-

gjerings Overpræsident Scheel Plessen. [Overstreget med Blyant: Bladet havde i forrige Quartal 16—1700 Abonnenter].

Søndag d. 26. Maj. Det er idag Kong Christian IX og hans Dronnings Sølvbryllupsdag. Her kan naturligvis i denne Anledning ingen Festligheder foranstaltes, dog ere de Danskes Grave paa vor Kirkegaard blevne prydede med en stor Masse Krands og Grønt.

Søndag d. 2. Juni. Jeg var idag hos Gammelgaard i Varnæs og Hans Hansen paa Tombølgaard i Ledsagelse af mine Døttre Cathrine og Jette samt deres Børn.

11. Juni. (Skyttelaugsdag). Som hvert Aar paa denne Dag er hele Byen i Bevægelse, og Alt strømmer ud til Hjelm. Rundt omkring i de forskjellige Gader vaie Faner fra endeel Huse, dog ikke ret mange, meest schleswigholsteinske, paa enkelte Steder et preussisk ved Siden af, nogle faa Steder *kun* det preussiske Flag. Skyttelaugene gjorde hverken Parade for Borgmester eller Amtmand ved Udmarchen, og ved Indmarchen, der sildig gik for sig, havde Amtmanden lukket sin Port. Smed Johann Matzen Holst blev Konge. Ved Hjemkomsten brøledes „Schlesw.-Holstein“ af fuld Hals. Hen paa Eftermiddagen ankom den preussiske Dampkorvet „Medusa“ og gik til Ankers paa Rheden. [Dagen efter ankom Dampkorvetten „Hertha“, den 14. afsejlede de begge].

15. Juni. En ny Strenghedsforanstaltning rammer Nord-slesvigs Befolkning: Øvrighederne have erholdt Befaling til at vise [opr. „jage“] Familierne af de Mænd, der ere gaaede til Kongeriget, ud af Landet. Denne Forholdsregel sættes allerede i Kraft. [Derefter omtales Udvisningen af den udvandrede Arbejdsmand Iver Nielsen Faaborgs Kone fra Løjt. Hun var frugtsommelig, men opnaaede kun en lille Udsættelse]. En anden Smaamand, Mads Jensen Hedegaard i Barkemark er ligeledes gaaet til Danmark. Hans Kone er ogsaa bleven udviist; det var hendes Hensigt til Efteraaret at flytte til Manden. In-

gen af disse tvende Koner have faaet eller forlangt nogen Understøttelse af det offentlige.

Søndag d. 16. Juni. Dampskibet Union gjorde idag en Lyst-tour til Faaborg med talrige Passagerer. Afgik herfra om Morgen Kl. 5³/₄, kom tilbage om Aften Kl. 11.

17. Juni. Iformiddags Kl. 9 mødte efter Tilsigelse paa Raadhuset de Commercerendé her af Byen for at vælge en Deputation af 5 Medlemmer, samt en Suppleant for hver af disse, der i Forening med Magistraten skal foretage Ligningen af Classe-skattens anden Afdeling [de mest velhavende]. Saavel Dansksindede som Tydsksindede mødte, Borgmesteren og Raadmændene vare tilstede og toge imod Stemmesedlerne, og som ved Parlamentsvalgene bestemte den *absolute* Majoritet af de afgivne Stemmer. Begge Partier kappedes igjen som ved hine Valg, og Udfaldet blev, at de Tydsksindede ikke fik en eneste af deres Candidater valgt, for de Dansksindede var den *absolute* Majoritet tilstede for de 3 af de 5 Deputationsmedlemmer, men de seirede selvfølgelig ogsaa ved Omvalget af de 2. Efter at dette var skeet forlode de Tyd[sk]sindede Salen og overlode deres Modpart Eneberettigelsen til at vælge Suppleanterne. [De valgte Navne anført]. Om Eftermiddagen Kl. 3 mødte efter Tilsigelse samtlige Gjæstgivere og Værtshuusholdere. Valget faldt endnu mere glimrende ud for de Dansksindede, thi af nogle og halvtresindstyve Stemmer havde deres Candidater altid over 40, saa at intet Omvalg behøvedes. Det maa anføres, at, da 3 Deputerede vare valgte, gjorde Borgmesteren de Vælgende opmærksomme paa, at de nødvendig maatte vælge en af de største Hoteleiere og en af de mindste Værtshuusholdere, da i modsat Fald Øvrigheden vilde udnævne en af dem; men af de største Hoteleiere var Valget indskrænket til de Voss, Stehr og Julius Hansen, hvorfor den Sidstnævnte fik Stemmerne. [Navnene paa de valgte følger].

27. Juni. [De prøjsiske Tropper fejrer Aarsfest for Slaget ved Langensalza].

3. Juli. Idag feires Aarsdagen af Slaget ved Königsgrätz. Flagningen er, som paa de foregaaende Slagdage, meget tarvelig, kun de mere fremragende Partimænd have udhængt Flag paa denne Dag, da for et Aar siden Schleswigholstein ved Østerriqernes Nederlag bleve slaaet ihjel for bestandig. Dengang bade de selvsamme Mænd om, at Preusserne maatte blive slagne [rettet til: ikke om en Seir for de preussiske Vaaben], nu derimod feire de disses Seir. Tempora mutantur. Sangforeningen, Bürgerverein, Turnerverein, ogsaa Disciplene af en Drengeskole ere i Procession dragne igjennem Byen ud til Hjelm. Militairet blev ved Casernen tiltalt af Hauptmanden, der mindede Soldaterne om Dagens glørværdige Betydning.

7. Juli. Der ere dragne endeel Turnere fra Sydslesvig og Holsteen herigjennem til Haderslev, hvor idag og imorgen en stor Turnfest skal afholdes. Herfra Byen ere Turnerne og endeel Turnervenner reiste til Haderslev, hvorhen ogsaa Dampskibet Union afgik med en god Snees Passagerer.

9. Juli. Jeg var idag hos Krüger paa Bevtøft Mølle med J. Paulsen. Vi traf hos Krüger den afskedigede Past. *Randbøl* fra Bevtøft, og kort efter vor Ankomst kom et Par andre Herrer ind i Stuen. Den ene var en Skolelærer Eskildsen, som nu har en Privatskole i Odense efter at han var bleven afskediget her i Slesvig. Han var herovre for at hente sin ulykkelige Broder over til Odense. Denne Broder, der var Smed i Rurup, var en af dem, som her nægtede at aflægge Eden og derfor blev bragt Syd paa med en heel Flok andre. Efter mange Trakasserier [rettet til: Omstændigheder] gave de efter for Magten, aflagde Eden til Kongen af Preussen og bleve derpaa efter kort Tids Forløb hjempermitterede. Efter atter at være kommen tilbage begyndte hos ham Samvittighedsskrupler over at han havde aflagt hiin Ed; hans Grublerie tiltog bestandigt og det endte med at han som vanvittig maatte lægges ind paa Hospitalet i Gram. Nu kom hans Broder for at hente ham over til Fyn, thi

paa Gram kunde han ikke længere forblive, eftersom der senere vare komne *tre Patienter* mere af selvsamme Art.

12. Juli. Jeg skulde idag været op for Retten for at gjøre Afgigt for Gustav Raben i Anledning af den Injuriesag, som han paa Grund af en Artikel i „Freia“ havde paaført mig, og var tilsagt til at møde Kl. 10 Form. Men en Time i Forveien kom Retstjeneren og meldte, at jeg ikke behøvede at møde, eftersom „Herr Raben darauf verzichtet hat“.

14. Juli. Dampskibet Union gjorde idag med talrige Passagerer en Lysttour til Svendborg.

16. Juli. Idag afholdt den tydske Landboforening, [overstregt: den intelligente] et Dyreskue paa en Eng ved Alleen ud til Hjelm. Den danske Landboforening, der har existeret i en heel Række af Aar, og hvis Gavnlige Virksomhed almindelig anerkjendes, havde gjentagen faaet en Understøttelse fra den danske Regjering til Afholdelse af Dyreskuer; men da den ifjor henvendte sig til den nuværende Regering . . . fik den Afslag. Derimod har Regjeringen bevilget den for et Aarstid siden af Tydsksindede stiftede Landboforening en Understøttelse til det Dyreskue, der afholdes idag; Enhver kjender jo Sine. Der er kommet en Mængde Mennesker til Byen fra Flensborg Eggen, Haderslev Amt og navnlig fra Højer og Møgeltønder Eggen, og man gjør sig al Umage for at give Forsamlingen et saa storartet Udseende som muligt. Telte ere reiste og Musikken spiller lystelig op, men Himmelen er ugunstig og den ene Draavat kommer efter den anden; først ud paa Eftermiddag blev Veiret bedre.

[19., 23., 25. og 27. Juli, samt 12. og 13. August Meddelelser om Troppeøvelser].

17. August. Inat er Præstegaarden i Løyt afbrændt. Ilden opstod om Natten og greb saa hurtig om sig, at Præsten, hans Familie og de øvrige Folk næppe vare komne ud af Huset, før end Taget russede ned og umuliggjorde al Redning. Alt Indbo brændte. Højest beklageligt er det at alle Kirken vedkommen-

de Bøger og Regnskaber ogsaa fortæredes af Ilden. Den foregaaende Dag havde der været Visitats og Degnen havde bragt det hos ham beroende Exemplar af Kirkebogen over paa Præstegaarden til Gjennemsyn, men da han om Aftenen gik hjem lod han det ligge, saa at Løjt Sogns Kirkebog nu er totalt tilintetgjort.

28. August. Idag var General Wrangel her i Byen og inspirerede Tropperne.

29. August. Isøndags gjorde Dampskibet „Union“ en Lyst-tour til Sønderborg og tilbage igjen, og lod Captainen, W. Schmidt fra Skjærrev, ved Skibets Afgang her fra Skibsbroen heise det danske Flag paa Fortoppen, medens de „schlesvigholsteinske“ vajede for Flagstangen agter. Herover er han bleven idømt en Mulct af 25 Mk. C. samt 11 Mk. C. Omkostninger.

31. Aug. Idag er her atter foretaget Valget af en Deputeret til det Nordtyske Parlament. [Omtale af Valgkredsoplægningen, som de tyske Blade aabent forkynder kun sker for at hindre 2 Danskes Valg. Aabenraa var delt i 3 Distrikter]. Ved et mærkeligt Tilfælde havde den danske Candidat (N. Ahlmann paa Augustenborg) idag netop selvsamme Majoritet ligeover for det tyske (forhenværende Regjeringsraad Kraus i Kiel), nemlig 45 Stemmer, som forrige Gang, da Krüger fra Bevtøft stod lige over for Amtmand Kjær i Haderslev [Ahlmann fik 523 St., Kraus 478].

Fra dansk Side var man før Valget meget betænkelig ang. Udfaldet; deels vare Mange, især Tømmerfolk, dragen bort paa Grund af den herskende Arbejdsløshed, deels havde de Tydsksindede fordoblet deres Anstrengelser for at forlokke eller intimidere Folk, alt som de meente at kunne indvirke bedst paa enhver Enkelt. Den offentlige Kjøben af Stemmer drives idag om muligt endnu mere offentligt end forrige Gang. Paa alle Valgsteder vare Folk anstillede, som navnlig toge fat i Personer af Arbejderklassen og bøde dem 1 Preusser (pr. Thaler) og meere, naar de vilde tage imod en Stemmeseddel paa

Kraus istedetfor en paa Ahlmann, og NB strax afgive den til Valgurnen, hvilket Vedkommende controllerede førend han betalte Pengene. [En Række navngivne Tyskeres Anstrengelser skaffede Kraus en Del Stemmer]. Paa Stadt Hamborg saae min Broder i nogle Timer hen imod en halv Snes Folk af Arbejds-klassen, der, efterat de ved deres Indtræden i Hotellet vare blev[ne] slæbte ind først i Skjænkestuen og siden, hvis fornødent gjordes længere bort, ind i et andet Værelse, derefter af en af de hjemmetydske Ledere bleve førte hen til Valgurnen og afleverede en Seddel, som de holdt synlig imellem Fingrene, hvorpaa de først fik Betalingen.

Gustav Raben havde ladet tyske Stemmesedler uddele paa hans Plads; da hans Tømrere mødte paa Valgstederne var der posteret en af Rabens paalidelige Haandlangere, der rakte dem en ny Seddel (for at den, de havde faaet, ikke skulde være blevet ombyttet med en dansk), og hvo som ikke vilde modtage og strax aflevere dem, fik endnu samme Aften Afsked fra Rabens Værft. Idethele blev den skammeligste Bestikkelse fra de Tydsksindedes Side drevet med, om muligt, endnu større Ugenærthed end ved Valget i Februar. Paa Stadt Hamborg maatte Vælgerne passere forbi Skjenkestuens begge Døre, for at komme ind i Salen, hvor Valget skeete. De tyske Hværvere kastede sig derfor over alle de Personer, de turde byde det, med Forespørgsel, om de ikke „for en Preusser“ vilde bytte deres Seddel imod en anden [„Preusseren“ udbetaltes efter Stemmesedlens Aflevering i selve Valglokalet]. Det gik endog saavidt, at da en Arbejdsmand stod ved Bordet, omkring hvilket Valgbestyrelsen sad, og rakte sin Stemmeseddel frem, traadte en af Hververne hen til ham og spurgte højt, om han ikke vilde bytte den fremrakte Seddel endnu, naar han fik „en Preusser“ til; Ingen af Valgbestyrelsen sagde et Ord, men en dansk Vælger slog utaalmodig med Haanden i Bordet og spurgte, om en saadan Handel ved Valgurnen var tilstedelig, hvorpaa Valgdirectoren dog greb den fremrakte Seddel og stak den i Urnen.

Et Par Gange gjorde hjemmetydske Helte Mine til at ville bruge Vold imod de Dansksindede, der jevnlig indfandt sig i og ved Valglocalet, og hvis Nærværelse forhindrede dem i at drive Bestikkelsen og Intimidationen saa vidt som de ønskede.

[Resultatet vakte stor dansk Glæde og megen tysk Forbitrelse. Danskerne hyldede Junggreen men de maatte ikke synge efter Kl. 9. Paa Rudebecks Hotel, hvor den tyske „Wühler“, Advokat Schwennsen havde beskænket en Flok Teglværksarbejdere, trængte disse ind i Valglokalet før Afstemningen var helt til Ende, brølende „Schleswigholstein meerumschlungen“. De krævede at høre Valgresultatet. En Storm paa Hotel Danmark mislykkedes, da de Danske var gaaet hjem, men i Stedet blev der slaaet en Del Ruder ind, før Borgmester og Politi kom til Stede]. Man erfarer en Mængde Enkeltheder om den Hensynsløshed, hvormed de Tydsksindede gik frem ved Afstemningen. Da min Steddatters Mand, Jes Tøgesen, traadte ind i Valglocalet hos Krause, hvor Amtsforvalter Casten var Valgdirector, og afleverede sin Stemmeseddel til denne, aabnede Casten den selv og sagde højt: „Proprietair N. Ahlmann paa Augustenborg“, og idet han henvendte sig til Tøgesen tilføjede han: „Wir werden uns das ad notam nehmen“ — og hvad gjorde den øvrige Valgbestyrelse ved denne lovstridige Gjerning? — den lo højt!

[Der følger nogle Sammentællinger af Stemmetal fra Egnens Kommuner samt et indklæbet Valgresultat fra „Flensburger Nordd. Zeitung“ for 3. Sept. Aabenraa By og Amt gav 3728 St. for Ahlmann, 1220 for Kraus].

1. September. Idag er Borgmester Gottburgsen fratraadt sit Embede, og den hidtilværende Actuar, v. Krogh, er bleven hans Eftermand.

2. Sept. Igaar Aftes forsamlede sig talrigt i Gjæstgivergaarden Danmark de Dansksindede Vælgere; Salen saavel som de tilstødende Værelser var overfyldt og der herskede den livligste, gladeste Stemning. Paa eengang traadte den nyconsti-

tuerede Borgermester v. Krogh med tvende Politibetjente ind i Salen og paabød: „Im Name des Gesetzes: Stille!“ hvorpaa han spurgte: „Was ist hier los?“ Da en af Klubbens Directeurer vilde forklare ham Sammenkomstens Foranledning spurgte han efter Værten og tilkjendegav denne, at der ikke maatte synges og at Forsamling[en] skulde skilles ad Kl. 9, hvorpaa han begav sig bort. Efter en kort Tids Forløb kom han dog igjen ind i Salen, forlangte atter „Stille“ og holdt derpaa en dansk Tiltale til de Tilstedeværende, hvori han fremhævede, at han paa ingen Maade havde Noget imod at de fredeligen morede sig og vare fornøjede, men formanede til Besindighed, og opfordrede til at stræbe for at Enighed kunde komme istand imellem samtlige Borgere m. m. Efterat han var gaaet foresloges af Junggreen, hellere at forlade Locallet strax, hvilket da ogsaa skeete. — En eiendommelig Tildragelse kunde nær have givet Anledning til Gud veed hvilke Følger. Der havde ogsaa indfundet sig Enkelte af det herliggende preussiske Militær, forresten Landets Børn. En af dem, der havde drukket formeget, fik det Indfald at vilde springe fra det aabne Vindue i et af Salens Sideværelser ned paa Gaden. Netop da Borgermesteren stod og talte i Salen, og da de i bemeldte Sideværelse Tilstedeværende paa den ene [indskudt: M.] Bahnsen nær, havde begivet sig hen til Salsdøren for at høre hvad Borgermesteren sagde, blev Bahnsen Soldaten var, begreb hvad han agtede at gjøre og sprang til og greb ham bagfra om Livet, da han allerede havde Benene og tildeels Rumpen ude af Vinduet; et Øjeblik senere, og Manden vilde være styrtet ned fra den høje Etage paa Gaden, hvor han ikke alene selv vilde være kommen til Skade, maaskee endog havde slaaet sig ihjel, men ogsaa ufeilbarlig maatte have beskadiget flere af de nedenfor meget talrigt Forsamlede. Bahnsen formaaede ikke alene at trække det rasende Menneske, der med al Magt arbeidede for at komme ud af Vinduet, ind i Værelset; imidlertid kom Caprani ham til Hjælp, og ved begges forenede

Kræfter blev han draget ind og frelst fra saa godt som den visse Død. Havde M. Bahnsen tilligemed de Øvrige, der var i Værelset begivet sig hen til Salsdøren, saa havde den berusede Soldat udført sit desperate Indfald, og man behøvede ingen Prophetgave for at paastaae, at der i saa Tilfælde vilde være bleven sagt, at den preussiske Soldat af de forsamlede Dansk-sindede var *bleven kastet* ud af Vinduet. Følgerne vilde, som alt anført, have været uberegnelige.

Inat var en dansksindet Tjenestekarl, der conditionerer hos Kbmd. Weid, ved Hjørnet af Slotsgaden bleven overfaldet og frygtelig tilreedt i Ansigtet.

4. Sept. [Tallene fra Rigsdagsvalget bekendtgjort. I 2. Valgkreds, Aabenraa og Flensborg Amter, fik Kraus 951 Stemmer mere end Ahlmann]. Et saadant Resultat var at forudsee; thi lægger man Afstemningslisterne fra Febr. Maaned til Grund for en Opgjørelse, saa findes at de Tydsksindede have en Majoritet af 800 St. Tages nu i Betragtning, hvor mange danske Vælgere der deels ere jagne ude af Landet, deels reiste bort for at søge Forhverv, — endvidere hvor mange tydske Arbejdsfolk, navnlig lippedetmoldtske Teglværksarbejdere (c. 50 i Aabenraa Landsogn), der have deeltaget i Valgene, saa kunde dette ikke faae andet Udfald. Men hvad der er vigtigere end om Ahlmann atter kom til Berlin, det er: *at det danske Sindelag endnu mere bestemt end i Februar har manifesteret sig ved sidste Valg*, og at den danske Afstemningslinie til Syd for Flensborg er bleven holdt fast, tiltrods for alle Tydskernes Kneb og Bestikkelser og Intimidationsforsøg.

Søndag d. 6. Oktober. Inat Kl. 12 døde min Datter Cathrines Datter Cathrine, 9½ Aar gl., af Skarlagensfeberens Efter-sygdomme.

7. Okt. *Geoginerne* have bekræftet deres Egenskab som sikkre Bestemmere af Frysepunctet. Da Thermometre[t] Nat-ten til den 5te ds. sank indtil + 1 Gr., viste sig ikke mindste Forandring paa deres Flor; men inat, da Thermometret har

været paa Frysepunctet, maaskee lidt under det, ere tvende [?]røde *Georginer*, der staae uden for mine Vinduer mod Syd, helt henvisnede, hvad Blomsterne angaaer, medens Bladene ogsaa hænge slappe. En hvid *Georgine*, som staaer midt imellem de røde, har dog holdt sig.

11. Okt. I Dag jordedes min Datter Cathrines afdøde lille Pige, der bar hendes Navn, ved Siden af sin Fader paa Kirkegaarden.

24. Okt. [Valgene til det prøjsiske Deputeretkammer. Valglisterne viser, at der i 4 Kvarterer i Aabenraa er 908, 1012, 1510 og 1516 Indbyggere, hvoraf henholdsvis 409, 339, 321 og 349 er Vælgere og vælger henholdsvis 3, 4, 6 og 6 Valgmænd. Fischer anfører Navnene paa de Vælgere i 1. og 2. Klasse, som han har faaet sikker Kundskab om, men for 3. Vælgerklasses Vedkommende kun Antallet af Vælgere. Fra 1. Valgdistrikt anføres for de tre Vælgerklassers Vedkommende henholdsvis 14, 33 og 362, fra 2. Distrikt 14, 45 og 280, fra 3. Distrikt 14, 35 og 272, fra 4. Distrikt 2, 24 og 298 Vælgere. 1. og 2. Vælgerklasse i sidstnævnte Valgdistrikt har F. aabenbart et mindre fuldstændigt Kendskab til].

26. Okt. Imorges Kl. 7 afmarcherede den herværende Garnison til Flensborg, for at deeltage i Manneurer, der skulle foretages der i Omegnen.

30. Okt. De idag afholdte Valg til andet preussiske Regjeringskammer gave følgende Resultater:

1. Valgdistrict.

1. Klasse Joh. Garben 8 Stemmer, Huusfoged Jensen 6 St.
2. — M. Bahnsen [], F. Raben [].
3. — J. P. Junggreen 34 St., Paul Davidsen 33 St.

2d. Valgdistrict.

1. Klasse Skibsbygm. N. Jacobsen 8 St., Mich. Jepsen 5 St.
2. — Agent Middelheus 19 St., Julius Hansen 17 St.
Mægler Fr. Callsen 19 St., Krause 17 St.
3. — Købmand A. C. Schmidt 72 St., Wiese 60 St.
H. J. Wind 1 St., M. Voss 1 St.

[3. og 4. Valgdistrict mangler].

1. November. Iformiddag kom vor Garnison tilbage igjen.

7. Nov. Idag ere Valgmændene forsamlede paa Graasteen. for der at vælge en Deputeret til Deputeretkammeret i Berlin for andet slesvigske Valgdistrict: Aabenraa, Sønderborg og Nordborg Amter indbefattet Kjøbstæderne og Flækkerne.

Af de hjemvendte Valgmænd erfares at den danske Candidat, Proprietair *Nicolai Ahlmann* paa Augustenborg er bleven valgt med 193 St. den tydske Candidat *Richelsen* paa Buskmose fik kun 34 St.; een Stemme bortfaldt, fordi Vedkommende ikkun sagde: Hr. Nicolai paa Augustenborg. *Alle* Valgmænd vare tilstede, ikke Een manglede.

De Dansksindede forsamlede sig i Stelhofs Hotel, hvorfra de i en samlet Klynge hen imod Kl. 11 begave sig hen til det saakaldte Palai[s] hvor Afstemningen skulde foretages. Valgkommissairen, Amtmand Levetzau, var endnu ikke ankommen, hvorfor Alle ventede udenfor; igjennem Stakittet af en ligeover for beliggende Have, der tilhørte Kbmd. Ahlmann, kunde man see de tydsksindede Valgmænd spankelere omkring. Omsider kom Her Levetzau, og alle de Dansksindede fulgte med ham ind i Valglocalet; de Tydsksindede indfandt sig strax derpaa.

Prop. Müller fra Gammelgaard henvendte sig til Valgkommissionen og forespurgte, om han ikke for at spare paa Tiden, kunde finde sig foranlediget til at lade Valgmændene foreslaae Functionairerne ved Valgcollegiet. v. Levetzau erklærede ei at kunne indlade sig herpaa men at han holdt paa sine Rettigheder, hvorpaa Müller svarede, disse skulde han have uindskrænkede, medens Valgmændene derimod ogsaa holdt paa deres Rettigheder. Som Secretair fores'og Valgcommissairen nu Huusfoged Jørgensen paa Graasteen, men Valgmændenes Majoritet raabte: Nei! Nei! og da Levetzau spurgte om hvem de da vilde have, lød det almindelige Raab: Kbmd. With paa Nordborg. Denne blev da antagen. Til Bisiddere foreslog Levetzaw tre Danske og to Tydskere

Amtmand Mathiesen fra Augustenborg fremstod og nedlagde Protest imod tvende af de i Sønderborg foretagne Valg, idet han fremhævede, at ved det ene havde Valgbestyrelsen forlangt at 1ste og 2den Classe skulde forlade Valglocalet medens 3die afstemte, hvilket ogsaa var skeet, — med det andet havde der været Stemmelighed, der burde altsaa have fundet et Omvalg Sted, men man havde simpelthen foretaget en Lodtrækning; begge disse Ting strede imod Valgloven og Valgene burde derfor, efter M.s Mening, erklæres for ugyldige. Valgcommissairen mente dog, at det første Tilfælde ikke godt kunde foranledige Valgets Cassation, og var end det andet imod Loven, saa stod det jo dog ifølge samme til Valgmændene, om de vilde godkjende det eller ei. Valgmændene erklærede begge Valg for gyldige, og Mathiesen maatte se sit Andragende forkastet.

Søndag den 17. Nov. [Storm og Højvande om Natten. Skibsbroen helt oversvømmet, Vandet trængte ind i Forstuen paa det østligste Hus lige Nord for Toldbygningen. — 23. Nov. lignende Meddelelse].

27. Nov. Ieftermiddag tager jeg ud til Petersen i Hostrup paa nogle Dage [nemlig til 2/12].

6. December Om Eftermiddagen imellem Kl. 2 og 3 viste sig tvende Bisele, østlig og vestlig for Solen, i samme Højde som denne over Horizonten. Jeg saa kun den østlige, der viste Regnbueform og ingen bestemt Begrændsning; den vestlige skal have været meget klarere og længere og see, men skjultes for mig af Bygninger. Af de Lyskredse, der sædvanlig ledsage et saadant Phænomen, bemærkede jeg Intet.

Søndag d. 29. Dec. [Storm og Højvande, der mellem Kl. 4 og 5 om Morgenen kun var 9 Tommer lavere end i 1835. I det første Hus uden for Broen paa Sydsiden af Gaden stod Vandet $\frac{3}{4}$ Al. højt i Stuen, flere Steder stod det paa Dørtærskelen eller maatte pumpes ud af Kælderen. Kiil-Dæmningen var i største Fare for at blive gennembrudt].

Tilføjninger:

Angaaende Tildragelserne paa Controlforsamlingen i Toftlund den 9de April 1867 og hvad senere fulgte efter har jeg faaet følgende autentiske Meddelelse.

Den omtalte Controlforsamling var den første der paa Egnen; Antallet af de Værnepligtige, der indfandt sig, var noget over 70. Henimod tyve af dem havde samme Dags Morgen henvendt sig til Herredsfoged Feldmann i Toftlund og angivet at ville flytte til Kongeriget Danmark samt modtage et Bevis herfor, der lød som følger:

At Hans Brodersen Popp fra Arrild, 39. Lægd N. 112-55 i Henhold til Bekendtgjørelsen af 16. Novmb. f. A. har anmeldt, at han agter at tage fast Ophold i Kongeriget Danmark, udtræder af den slesvigske Statsforbindelse og frasiger sig sine Rettigheder som slesvigske Undersaat, samt at der er gjort Vedtegning i Lægdsrullen om denne Anmeldelse og at Udslettelsen forbeholdes, attesteres.

Det Kongelige Hvidding—N. Rangstrup Herredsfogderi,
Toftlund, d. 9. April 1867.

Feldmann, etc.

Denne Attest, sagde Herredsfogden, skulde forevises paa Controlforsamlingen, og da de Betræffende have hørt andre Steder fra, at naar Værnepligtige paa Controlforsamlingen havde anmeldt deres Beslutning om at ville flytte til Danmark, saa havde man givet dem 8 Dages Betænketid og ladet dem drage, saa fandt de ingen Betænkelighed i at indfinde sig paa Forsamlingsstedet, ved Thinghuset i Toftlund.

Her bleve de samtlige Mødte opstillet i en Række og de udsøndrede, der ikke havde været i dansk Krigstjeneste, de derimod, der havde tjent i den danske Armee, bleve førte ind i Thingstuen, hvor enhver enkelt blev indført i en Protokol. [Af 34 nævnes 27 ved Navn].... De opfordredes nu til at aflægge Faneeden til Kongen af Preussen, hvilket de dog undslog sig for at gjøre, og de af dem, der havde faaet Attester om deres

Flytting til Danmark af Herredsfogden, fremviste dem. Men hertil toges ikke allermindste Hensyn; der sagdes dem blot, at saa længe de vare paa slesvigsk Grund vare de preussiske Undersaatter og skulde aflægge den forlangte Ed. Da de vedbleve at nægte at sværge, førtes de ind i et Sideværelse, hvor deres Navne igjen bleve optegnede, og da Controlforsamlingen var til Ende maatte de, under en Escorte af 10 Soldater med skarp-ladte Geværer, gaae tilfods til Over Jersdal, hvor de bleve indelukkede i et Pakrum paa Banegaarden, og Skildvagter opstillede for Udgangene. Her maatte de tilbringe Natten uden saameget som et Straaeleie. Næste Dags Morgen bragtes de paa Jernbanen til Neumünster. Saasnart de vare ankomne dertil bleve de under Bedækning af Mandskab af Garnisonen førte til Exerccerpladsen ved Casernerne. Her vare Bataillonens Officerer tilstede, og de Ankomne bleve strax spurgte om de havde betænkt sig og nu vilde aflægge Faneeden. De svarede Nei og tilføiede, at de troede at have Ret til at udvandre til Danmark, hvorpaa de fik det Svar: at dette havde de ogsaa, men først skulde de aflægge Eden. Da de Værnepligtige hertil bemærkede, at saa var Eden dem jo aftvungen, svarede Commandanten, Oberstleut. Herzberg: Preussen tvinger Ingen; men de skulde forblive i Tjenesten indtil de aflagde Eden, og den Tid vilde nok komme, da de gjorde det; var det skeet kunde de formodentlig om nogle faa Dage reise hjem igjen. Efter at have faaet denne Besked, raadsloges de Nyankomne med hverandre, og enedes om under Omstændighedernes Tryk at erklære sig villige til at aflægge Eden. Denne blev dem da aftagen, hvorpaa de deelttes i fire Afdelinger, en til hvert Compagni, sex vare forblevne ved Trainet i Rendsborg, een, der havde været dansk Dragon blev sendt til Dragonerne i Wandsbeck.

I de første 8 Dage forrettede de i Neumünster værende Infanterister, der vare lagde i Qvarteer og havde faaet Munderinger, kun Smaasysler, uden at deeltage i Exerccitsen; men saa kom de med og maatte i en Tid af 7 Uger gennemgaae hele

Skolen, som om de havde været Recrutter, og dog havde de gjort hele den sidste Krig med i den danske Armee. Efter nævnte Tids Forløb bleve de fremstillede for Oberstleutenanten og hjemmitteredes. [Der følger et Soldater-„Ausweis“, underskrevet af Oberstløjtn. Hertzberg].

Efter at have fået denne „Ausweis“ meddeelt, med Paalæg om ved Hjemkomsten at forevise den for Feldwebelen — hvilket ogsaa skeete og af denne bevidnedes ved at skrive paa Bagsiden

Am 5/6 67 für Baulund
angemeldet

Güntzel
Bezirksfeldwebel

— fik de Tilladelse til at reise hjem, og have siden ikke været kaldte til nogen Tjeneste.

De have forresten Intet at klage over den Behandling, de fik medens de laae i Neumünster.

(Mig meddeelt i Febr. 1869).

Noter og Henvisninger

- Aarb. = Sønderjydske Aarbøger.
 Festskrift = Festskrift til H. P. Hanssen paa hans 70 Aars Dag (1932).
 Fischer = Fr. Fischers Dagbøger.
 S. Hist. = Sønderjyllands Historie V. Tidsrummet 1864—1920
 (Hans Lunds Afsnit).
 Worsaae = A. H. H. Worsaae: Bidrag til mit Livs og min Tids Historie.
 med særligt Hensyn til Forholdene i Nordlesvig og specielt i Aabenraa 1864—71. Jfr. ovenfor S. 26.

1865.

14. 2. Prøjsisk Militærvesen, smlgn. Fischer 1864 18.12. og 28.2., se Aarb. 1930, S. 218 f.
 25. 2. Hos Gaardejer P. H. Petersen i Hostrup, en af Danskhedens gode Mænd paa Aabenraaegnèn, var Fischer ofte paa Besøg i flere Dage.
 22. 3. Wilhelm I, Konge af Prøjsen 1861—88 og tysk Kejser 1871—88, var født 1797. Jfr. Fischer 1867 22. 3.
 Oboister. Oboen var tidligere det vigtigste Melodiinstrument i Militærorkestre.

28. 3. **Gustav Raben**, en af Aabenraas store Skibsredere i denne Periode. Om hans nationalpolitiske Holdning se ogsaa Aarb. 1930, S. 219 (m. Henviisninger).
8. 4. **Borgmester Gottburgsen** var før 1864 Advokat i Rendsborg. Aarb. 1930, S. 206 og 208 f.
Det trestribede, nemlig det slesvigholstenske Flag, »Op-rørsflaget«.
9. 4. **Tobaksfabrikant J. P. Junggreen** (1827—86), den senere frem-trædende sønderjydske Fører, blev først efter 1864 kendt i vi-dere Kredse. Dansk Biograf. Leks. XII, S. 147—50.
Frederiksklubben. Se om denne Begivenhed og dens Føl-ger M. Michelsen: Ved Frederiksklubben's Jubilæum, S. 27, og Festskrift, S. 266. Worsaae (S. 220 f) gengiver Fischers Skildring næsten ordret, men anvender — som i flere andre Tilfælde — ogsaa de af Fischer overstregede Vendinger, der formentlig har indeholdt Overdrivelser.
I Frederiksklubben's Direktion sad Kancelliraad, Læge J. J. Grauer, Skibskaptajn N. Elberg og J. P. Junggreen. Klubben's Medlemstal steg efter 1864 til henved 200. Se iøvrigt om frem-trædende Aabenraaborgere Festskrift S. 260 f.
10. 4. »Commissairerne«, nemlig den prøjsiske Civilkommissær Grev Konstantin v. Zedlitz-Neukirch og Østrigeren Baron v. Halbhuber, se S. Hist., S. 4 f., og Aarb. 1930, S. 221.
17. 4. **Paa Skib(s)broen** nær Havnen boede Fischer til sin Død 4. Juni 1871.
29. 4. Om **Deputationen** se S. Hist., S. 8. Blandt Medlemmerne fra Aabenraa og Omegn var Farver Martin Bahnsen den mest fremtrædende (se Dansk Biograf. Leks. II, S. 27 f., Aarb. 1930, S. 220). J. H. Middelheus var Tobaksfabrikant og Agent. I Kammerraad C. H. Møllers Hjem paa Skovgaard var Fischer ofte Gæst.
Skolesagen, jfr. Aarb. 1930, S. 212 ff., Festskrift, S. 265 og Fischer 1865 10. 6.
19. 5. **Den gamle Hertug** ..., nemlig Christian August (1798—1869). Prinsen levede iøvrigt paa sit Gods Primkenau i Schlesien.
25. 5. **Pastor Holdt**, se Aarb. 1930, S. 195, 207 og 219 (Note). Worsaae, S. 235, Festskrift, S. 264.
29. 5. Fischer fik senere den mekaniske Vogn, der vel har afløst hans Hundekøretøj.
Politikeren Carl Aug. Theodor v. Scheel-Plessen (1811—92) havde i 1848 ønsket en frædelig Løsning med Slesvigholstenerne, var 1853—56 Overpræsident i Altona, derefter 1856—63 Leder af den holstenske Stænderforsamlings Opposition mod den danske

Regering, 1864 helt paa prøjsisk Side og efter Anneksionen indtil 1879 atter Overpræsident for Provinsen Slesvig-Holsten. Se Fischer 1866 18. 11.

6. 6. Skyttelaugets Fest, se ogsaa Fischer 1866 22. 5. og 67 11. 6. Lystskoven Hjelms var dengang en Slags Dyrehavsbakke. Laugsfanen viser Aabenraa Byvaaben.
10. 6. Pastor J. A. Rehhoff, se Aarb. 1930, S. 195 og 221 (Note). Om Prinsen af Hohenlohe-Ingelfingens Undersøgelsesarbejde se S. Hist., S. 8 f.
12. 6. Grev Arthur Reventlow til Sandbjerg, fhv. Amtmand i Tønder. — I Fischers Brev af 11. 6. til A. Worsaae, der opholdt sig i Karlsbad, omtales Bahnsens Samtale med Prinsen af Hohenlohe-Ingelfingen udførligere (Worsaae 240 ff.). Prinsen kunde ikke overtale B. til at stille subsidiært Forslag om (kun) nogle Timers Undervisning i Dansk. Fischer kalder i Brevet denne Begivenhed epokegørende og antager, at de slesvigholstenske Embedsmænd vil blive afsat. »Hele Byen taler ikke om andet . . . , og Rygtet har allerede omgivet den nykterne Sag med hele sin fantastiske Straaleglorie, saa at mange vente »vore gamle Embedsmænds« snarlige Tilbagekomst.«
15. 6. Vennelyst, en Beværtning godt $\frac{1}{2}$ Mil Nord for Byen. Hos Worsaae hedder Danselæreren Bardram.
30. 6. »24. preussiske Infanteriregiment«. Worsaae retter til 25. (S. 257 og 281), jfr. Fischer 1866 13. 1.
7. 7. »Bürgerverein«, den tyskpatriotiske Forening, der gerne holdt til paa »Rudebecks Hotel«. En Række fremtrædende Hjemmetyskere er nævnt i Festskrift, S. 261. Friedrich VIII (1829—80), Christian Augusts Søn. Worsaae anfører S. 254, at Herredsfoged Mathiesen var fra Flensborg, Ahlefeldt fra Glücksborg og Aktuar Nissen fra Bredsted.
9. 7. Major v. Cranachs Tale refereres af Worsaae (S. 261) mere rosende overfor danske og mere anklagende overfor tyske Borgere.
21. 7. Sk. Andersen, d. e. Skibsreder Skifter Andersen, der senere flyttede til København (Bodenhoffs Plads).
6. 9. Københavnsturen 2.—6. Sept., se Festskrift, S. 269.
20. 9. Amtmand Jürgensen, tidligere Advokat i Tønder, ivrig Slesvigholstener, se ogsaa 23. 9. og 30. 9. Han fik senere Ansættelse i Flensborg.
23. 9. Om den nye Amtmand, Kammerjunker Werner v. Levetzau se Festskrift, S. 264, med H. P. Hanssens anerkendende Karakteristik.
27. 9. og 28. 9. General Edwin v. Manteuffel, Kong Wilhelms tid-

- ligere Generaladjutant, der ved denne Tid blev udnævnt til Statholder, var en Modstander af Slesvigholstenismen. Jfr. 1866 12. 2.
4. 11. Provst F. G. Göttig virkede i Aabenraa 1864—92. Se Aarb. 1930, S. 208 og 212 (Fischer 1864 6. 9. og 24. 9.).
12. 12. Gaardejer Andreas Hansen-Grumby, en af det tyske Stænderflertals Ledere før 1864. — Om hans »Dähnenfahrt« til Aabenraa, se S. Hist., S. 12 f.
30. 12. Afstemningen om Skolesproget 1864 11. 10., se Aarb. 1930, S. 212 ff.
31. 12. Worsaae oplyser (S. 279), at Borgmesteren efter tysk Skik hilste det nye Aar i en Tale paa Torvet i Midnatstimen. Tilhørerne var Turnere, Haandværkssvende og -drenge m. fl.

1866.

5. 1. Fr. Fischer var gift 1. Gang med Anna Barbara Christensen (1811—52), 2. Gang med Clara Vilhelmine von de Bendt (1804—81). Af hans ni Børn kunde den sidste i Sommeren 1866 forlade Barndomshjemmet som halv voksen.
7. 1. »1 af 1000« (Indbyggere).
12. 2. F. fremhæver altsaa Sejrherren fra Helgoland, Kaptajn Edward Suenson, Politikeren F. F. Tillisch, der i 1850erne som overordentlig Kommissær gennemførte Sprogreskripterne i Nord- og Mellemslesvig, samt C. E. Bardenfleth, der 1851—52 var Minister for Slesvig.
Richard Sørensen, Søn af Fred. Fischers Svoger Nic. Sørensen, der siden 1859 havde udgivet »Freia«, F.s gamle Avis. Forholdet mellem Slesvigholstenerne og Prøjsen 1865—66, se S. Hist., S. 16 f.
16. 2. At Aabenraa atter fik Militær, skyldtes i Følge Worsaae (S. 286) især Købmand Johan Jacobsens ivrige Bestræbelser (»Kaserne-Jacobsen«).
4. 3. »Reform« udgik fra Hamburg.
6. 3. Adolf Thomsen fra Oldenswort var ligesom Hansen-Grumby en af den tysk-slesvigske Stænderoppositionens Ledere i 1850erne. Mødestedet havde F. først angivet: »hos Krause i Vestergade«.
22. 3. Bykollegierne, nemlig Magistraten og Deputeretkollegiet, jfr. Aarb. 1930, S. 220.
22. 5. Worsaae omtaler Dagens Begivenheder omtrent som Fischer, men bruger saa skarpt et Udtryk som »hele den slesvigholstenske og meeromschlungne Humbug«.
7. 6. »Unser Herzog« er vel her Friedrich (VIII).
16. 6. Worsaae skriver S. 303, at Prøjserne var forhadet af alle, men især af Hjemmetyskerne.
18. 6. F a m a, Rytets Gudinde.

Honni soit qui mal y pense (Skam faa den, som forarges derover), Hosebaandsordenens bekendte Indskrift.

2. 7. Worsaae gengiver Fischers Rygter indtil 2. 7., men skriver saa: »Desværre blev Fischer ikke sit Forsæt tro, idet han ikke senere har nedskrevet de cirkulerende Rygter, hvoraf flere sikkert vilde være meget interessante, især efter at være blevne behandlede af Fischers smidige Pen«. F. anfører dog endnu 10. 7. og 20. 7. enkelte Rygter. — Det er karakteristisk, at næsten alle Rygter omhandler præjsiske Tab og Nederlag. Om det afgørende Slag ved Königgrätz 3. 7. forlyder intet.
21. 7. Sidste Stk.: »Kaadheden« er senere med Blyant rettet til »Magten«, men næppe af Fischer selv.
8. 8. P u f, »Bedrag«.
10. 8. Allerede Art. III i Præliminærfreden af 26. 7. indeholdt Bestemmelsen om Tilbagegivelse af »de nordlige Distrikter af Slesvig« efter en fri Afstemning, og den gik uforandret over i Pragfreden af 23. 8. 1866 (Art. V).
21. 8. Rygtet kom altsaa et Par Dage for tidligt.
16. 9. og flg. Om Haderslevmøderne (udførligere omtalt hos Worsaae, S. 327 ff.) og deres Forspil (Deputationen af 47 Danske fra alle Egne af Nordslesvig) se S. Hist., S. 25 f.
24. 9. De 47.s Adresse fik trods al Forfølgelse i Løbet af kort Tid ca. 17.100 Underskrifter, mens Tyskernes Modadresse kun samlede 5.680 Underskrifter i Nordslesvig (Worsaae, S. 353).
Godsejer Nicolai Ahlmann (1809—90), Werthemine paa Als, der i Martin Bahnsens Sted valgtes til Ordfører for de 47, var indtil da ukendt af Offentligheden. Dansk Biograf. Leks. I, S. 206 f.
C. Callsen, Fred. Fischers Fætter og Ejer af Posekær Teglværk, blev senere Medlem af Provslanddagen.
Quel bruit etc., »Hvilken Staahej for ingenting«.
14. 10. I Rødekro stiftedes en tysk Forening, der skulde modarbejde Slesvigs Deling.
9. 11. Christian IX.s næstældste Datter, Prinsesse Dagmar blev formælet med Storfyrst Alexander, den senere Zar A. II (1881—94).
18. 11. Baron v. Scheel - Plessen, jfr. Noten til 1866 29. 5. Da. Biograf. Leks. XXI, S. 87—92.
21. 12. Worsaae refererer S. 356 Bismarcks opmuntrende Udtalelse: »Afstemningen vilde blive udført og det saaledes, at der ikke vilde blive nogen Uklarhed tilbage angaaende Befolkningens definitive Villie.«
24. 12. underskrev Wilhelm I Loven om Slesvigs og Holstens Indlemmelse i Prøjsen.

1867.

24. 1. Worsaae opgør S. 363 f. Antallet af flagsmykkede Huse til 49 med ialt 36 prøjsiske og 34 slesvigholstenske Flag. 8 af de 49 var offentlige Bygninger eller Embedsmandsboliger, endvidere flaggede 16 Raadmænd og Deputerede, 8 Hoteller og Værtshuse og 3 »afhængige Borgere« samt 14 andre, hvoraf Worsaae kun vil regne 8 for nogenlunde uafhængige. Alle navngivne hos W. Rathje var Værtshusholder.
Johan Jacobsen og Proklamationen 1864 11. 2., se Aarb. 1930, S. 172.
Traugott Keppler, en indvandret Holstener, redigerede »Apenrader Nachrichten«. Aarb. 1930, S. 199.
Worsaae citerer Fischer i sin Fremstilling af Dagens Begivenheder, men ændrer en Række Udtryk, som oftest i tendentiøs Retning.
12. 2. Se om Valget S. Hist., S. 27—32, og Festskrift, S. 274 f.
Amtmand O. D. H. Kier, Haderslev, var H. A. Krügers tyske Modkandidat.
1 Mark Rigmønt = 33 Øre, 1 Mark Kurant (a 16 Schillingen) = 1 Kr. 7 Øre (Worsaae, S. 286). Jfr. 15. 3. og 29. 8.
Sjælekøper, tysk »Seelenverkoper« (-verkäufer), Slavehandler, Hverver.
16. 2. Skibsfører Hermann Poulsen, der sejlede i Langfart, var gift med Fischers Datter Cathrine. Jfr. 9. 4. og 15. 4.
15. 3. »Raben begik ..«, d. e. »vedgik«. — Blyantshenvisning: »vide 12te Juli«.
25. 3. (og flg.) Militærsessioner og Kontrolforsamlinger, se S. Hist., S. 49 f.
10. 4. Se endvidere »Tilføjninger«, S. 93 ff.
25. 4. Worsaae omtaler i denne Forbindelse et stærkt Røre blandt de Næringsdrivende og citerer en Ditmarskerbondes Karakteristik af de ændrede Tilstande: »Før havde vi Munden aaben og Pungen lukket, men nu have vi Munden lukket og Pungen aaben«.
20. 5. Worsaae kommenterer S. 452 denne Begivenhed: »I den Tid Fr. Fischer, med større Dygtighed end Forsigtighed, havde redigeret Bladet, havde det nemlig i høj Grad været generende for Hjemmetyskerne, men efter at Fr. Fischer var fratraadt Redaktionen, havde Bladet været saa tomt og farveløst, at man ikke skulde synes det kunde genere nogen.« — Nærmere Oplysninger om Bladforholdene i Aabenraa i Festskrift, S. 280 f.
17. 6. Valget til Ligningskommissionen, se Festskrift, S. 277 f.
27. 6. I 1866 havde Prøjerne faktisk paa denne Dato maattet vige for

den hannoveranske Hær, der dog allerede den 30. blev tvunget til at kapitulere.

12. 7. Se Fischer 1867 15. 3.
16. 7. Allerede tidligere var Tyskerne udtraadt af Landboforeningen for Aabenraa Amt og havde stiftet en »landwirtschaftlicher Verein«. Worsaae oplyser S. 477, at der til denne Forenings Dyrskue maatte hentes »Folk og Fæ« fra det sydlige Slesvig, mens der fra Aabenraa Amt ikke var fremstillet en eneste Hingst og kun et Par Kreaturer.
31. 8. Valget skildres udførligt af Worsaae (S. 483—98), der giver et endnu grellere Billede af Valgtrykket og de tyske Overgreb. Oprinet med Jes Tøgesens Stemmeseddel (»denne lovstridige Gjerning«) omtaler W. som »dette voldsomme Brud paa Loven«, en karakteristisk Skærpsning.
En »Preusser«, en præjsisk Kurantdaler, efter 1856 40 Schillingen.
24. 10., 30. 10. Valget af Deputerede til Landdagen, se Festskrift, S. 276 f., og S. Hist., S. 41 f. 30. 10. valgtes der i Aabenraa By 10 danske og 9 tyske Valgmænd.
7. 11. Teglbærnder H. C. Richelsen, Alnor, tidligere Ejer af Buskemose.
Worsaae fortæller S. 516, at de valgte Danske fik et 3-dobbelt tordnende Hurra, og at der herskede en efter Forholdene ualmindelig munter Stemning ved Festmaaltidet efter Valget.